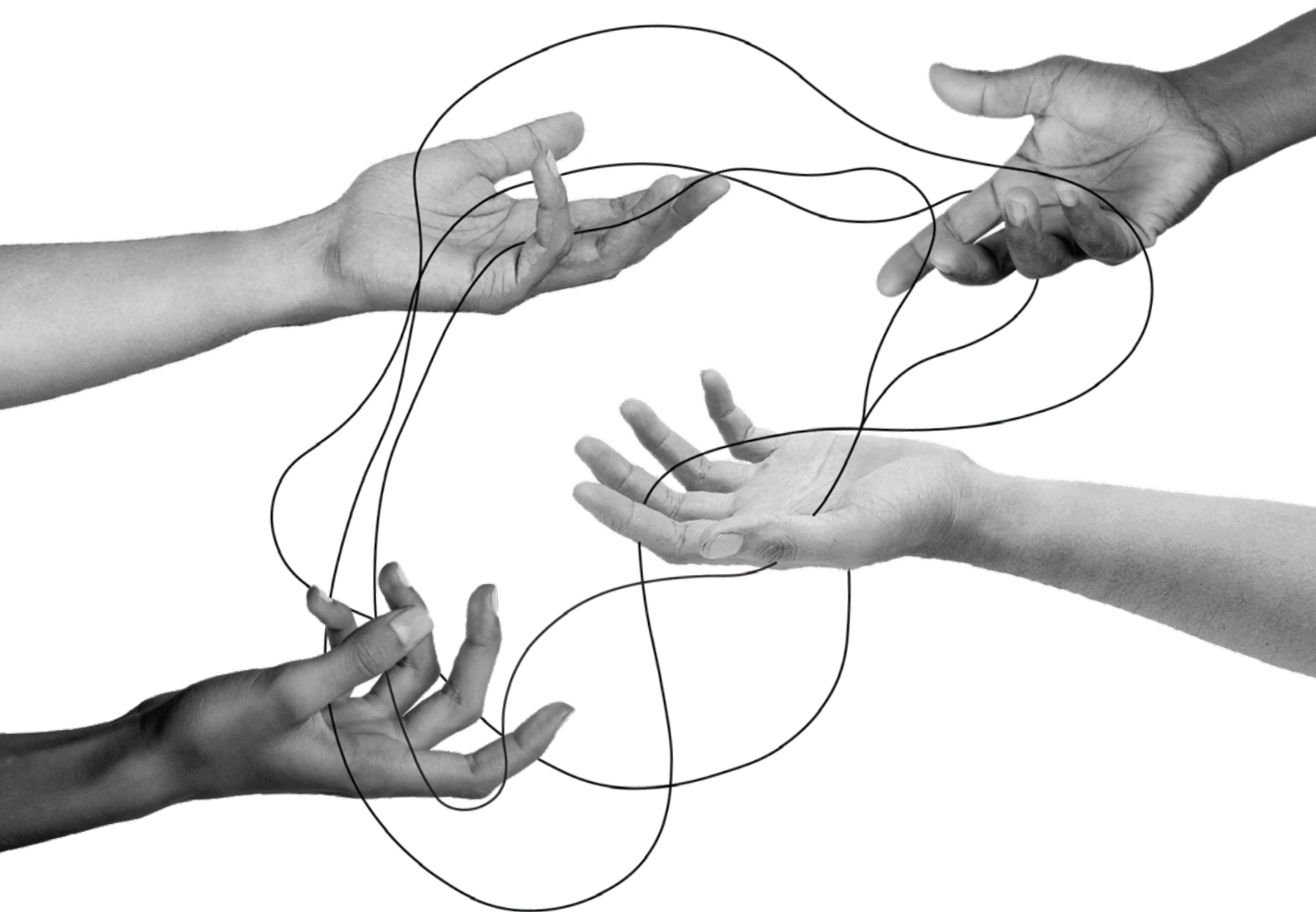

DEMOKRAATTISTEN KOHTAAMISTEN KÄSIKIRJA

Osallisuudesta vaikuttavuutta julkisiin palveluihin

Kai Alhanen & Elina Henttonen

© Sitra 2023

Sitran selvityksiä 223

Demokraattisten kohtaamisten käsikirja

Osallisuudesta vaikuttavuutta julkisiin palveluihin

Kirjoittajat: Kai Alhanen ja Elina Henttonen

Sitran työryhmä: Hannu-Pekka Ikäheimo ja
Ilari Lovio

Graafinen suunnittelu: Aino Aittasalo

Taitto: Punamusta Oy

ISBN 978-952-347-320-1 (nid.)

ISBN 978-952-347-337-9 (PDF) www.sitra.fi

ISSN 1796-7104 (nid.)

ISSN 1796-7112 (verkkajulkaisu)

SITRAN SELVITYKSIÄ -sarjassa julkaistaan
Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

Sisällys

Esipuhe	4
Tiivistelmä	5
Sammanfattning	6
Summary	7
1 Johdanto	8
2 Kivijalat	12
Tasa-arvo	14
Vapaus	16
3 Elämänlangat	18
Osallisuus	20
Luottamus	22
Tieto	24
Oikeudenmukaisuus	26
4 Askeleet demokraattisiin kohtaamisiin	28
Yhdessä	31
Kuunnellen	32
Oppien	33
Haastaen	33
Harkiten	34
Kuvitellen	34
5 Demokratian horisontit	36
Kirjoittajista	40

Esipuhe

Sitran Demokratia ja osallisuus -teeman työ käynnistyi kesällä 2021. Yksi asia, jonka olemme matkan varrella oppineet, on se, että suuri osa ihmisistä kokee puheen demokratiasta etäännyttävänä. Luotettavien ja turvallisten vaalien merkityksen ymmärtävät kaikki, mutta muutoin demokratia-aiheet mielletään lähinnä juhlapuheita ylevöittäväksi täytemateriaaliksi.

Demokratia rapistuu, jos välimatka puheiden ja eletyn elämän välillä kasvaa liian suureksi. On erittäin tärkeää vahvistaa tunnetta, että demokratia ei ole vain jotain, jota jotkut muut hoitavat mandaatillamme neuvotteluhuoneissa, vaan jonka ylläpitämiseen me kaikki osallistumme päivittäin. Tämä pätee mitä suurimmassa määrin julkisen sektorin työntekijöihin, joita tällä käsikirjalla tahdomme erityisesti puhutella.

Suurin osa suomalaisista kohtaa abstraktin demokratian julkisten palveluiden kautta. Ei ole liioiteltua väittää, että julkisten palveluiden piirissä tehdään tärkeää demokratiatyötä joka ikinen päivä. Onnistuneet kohtaamiset ja kuulluksi tuleminen kokemukset vahvistavat luottamusta palveluihin, joka parhaimmillaan heijastuu luottamukseksi koko yhteiskuntaa kohtaan.

Samalla monet keskeiset julkiset palvelumme ovat suuren muutoksen edessä. Hyvinvointialueuudistus on itsenäisyytemme ajan suurin hallintouudistus, jonka onnistuminen edellyttää myös muutoksia ajattelutavoissa. On keskeistä hahmottaa, että hyvinvointialue ei ole toimiala vaan uusi suomalaisen demokratian taso. Asukkailla on oikeus osallistua sosiaali- ja terveyspalveluja sekä pelastustointia koskevaan päätöksentekoon paitsi vaaleissa myös vaalien välillä.

Ajattelutapojen tasolla hyvinvointialueuudistus tarkoittaa siirtymää asiakaskeskeisyydestä asukaskeskeisyyteen. Vaikka asukas ja asiakas ovat kirjoitusasultaan kaksosia, käsitteellinen matka sanojen välillä on pitkä. Hyvinvointialueen asukas – aivan kuten kunnankin asukas – rinnastuu luontevammin kansalaiseen kuin asiakkaaseen. Kuten tässä käsikirjassa oivasti muistutetaan, usein jo se, että ajattelee mielessään omia asiakkaitaan tai kollegoitaan kansakansalaisina, voi muuttaa arkisen tilanteen demokraattiseksi kohtaamiseksi.

Monet trendit yksilöllistymisestä viestintäteknologiseen murrokseen ovat madaltaneet yhteiskuntamme hierarkioita ja muuttaneet suhdettamme valtaan ja asiantuntijuuteen. Sanelella ja yksisuuntaisella tiedottamisella ei enää pärjää, on panostettava vuorovaikutukseen. Tämä vuorovaikutuksellinen käänne haastaa yhä vahvemmin myös demokratiamme satavuotisia rakenteita. Onneksi voimme jokainen edistää muutosta parempaan kohtaamiseen kerrallaan.

Veera Heinonen

Johtaja, Demokratia ja osallisuus -teema

Hannu-Pekka Ikäheimo

Projektijohtaja, Uudet vaikuttamisen tavat -projekti, Demokratia ja osallisuus -teema

Tiivistelmä

Demokratia vaatii jatkuvaa puolustamista, vahvistamista ja uudistamista. Tämä käsikirja on kirjoitettu niille, jotka haluavat omalla toiminnallaan tai työllään vahvistaa demokratiaa. Katse suunnataan demokraattisiin kohtaamisiin, joilla tarkoitetaan hetkiä ja tilanteita, joissa demokraattiset arvot konkretisoituvat arjessa yhteiskunnan eri kentillä.

Teos hyödyntää keväällä 2022 järjestetyissä Demokratian puolustusdialogeissa syntyneitä aineistoa. Kyseisestä aineistosta hahmottui keskeinen yhteiskunnallisen toiminnan kenttä, jossa suurin osa Suomessa asuvista ihmisistä kohtaa demokraattisen valtion. Kyseessä on yhteiskuntamme laajat julkiset palvelut.

Käsikirja on suunnattu ensisijaisesti julkisten palveluiden ammattilaisille. Työssä syntyvien kohtaamisten demokraattisuus tukee palveluiden tavoiteltujen vaikutuksien saavuttamista. Lisäksi oman työn hahmottaminen ihmisten demokraattisen yhteiskuntakokemuksen vahvistajana voi antaa työhön merkityksellisyyttä.

Teoksen ensimmäisessä osassa lukija johdatellaan demokratian kahden ”kivijalan” eli tasa-arvon ja vapauden äärelle. Nämä demokratian keskeiset arvot kytketään arjen kohtaamisiin tässä hetkessä lainaten niin klassikoita kuin Demokratian puolustusdialogien osallistujia.

Tämän jälkeen kuvataan Demokratian puolustusdialogeissa löydetty neljä demokratian ”elämänlankaa”. Elämänlangat tarkoittavat laajasti yhteiskuntamme eri alueilla vaikuttavia asioita, joita keskustelijat kuvasivat merkittäviksi demokratian toimimisen kannalta, ja joiden elinvoimasta he toisaalta olivat huolissaan. Tällaisia elämänlankoja ovat osallisuus, luottamus, tieto ja oikeudenmukaisuus.

Käsikirjassa kuvataan, miksi nämä elämänlangat ovat olennaisia demokratian elinvoimaisuudelle, miten ne sitovat yhteen kansalaisten arjen ja valtiolliset instituutiot ja millainen rooli julkisilla palveluilla voi olla elämänlankojen vahvistamisessa.

Käsikirjan kolmannessa osassa esitetään kuusi ”askelta” demokraattisiin kohtaamisiin. Nämä askeleet ovat käytännöllisiä toimintatapoja, joita soveltamalla voimme vahvistaa demokratian elämänlankoja erilaisissa yhteyksissä, jossa tavallisten kansalaiset ja ammattilaiset kohtaavat toisiaan. Askeleet vastaavat myös kysymykseen siitä, kuinka voimme pitää huolta demokraattisista kohtaamisista palveluiden digitalisoituessa.

Olemme hyödyntäneet askeleissa yhtäältä Demokratian puolustusdialogien osallistujien ehdottamia keinoja demokratian vahvistamiseksi ja toisaalta kehitelleet näitä keinoja soveltuvaan julkisten palveluiden kohtaamistilanteisiin.

Lopuksi suunnataan katse kohti demokratian tulevaisuushorisonttia. Edessä on haastavia kysymyksiä. Miten toimimme eri yhteiskuntien väliin kasvavien kuilujen suhteen? Kuinka luotsaamme demokratiaa ja mahdollistamme demokraattisia kohtaamisia globaalien kriisien synnyttämässä epävarmuudessa? Mitä demokraattiset kohtaamiset voisivat tarkoittaa suhteessa muihin elollisiin olentoihin yhteisellä planeetallamme?

Sammanfattning

Demokrati måste kontinuerligt försvaras, förstärkas och förnyas. Denna handbok är avsedd för alla som med sitt eget agerande eller arbete vill stärka demokratin. Blicken riktas mot demokratiska möten, som innebär stunder och situationer där demokratiska värderingar konkretiseras i vardagen inom olika delar av samhället.

Verket utnyttjar det material som uppstod under Försvarsdialoger för demokratin som ordnades våren 2022. Från materialet i fråga växte fram ett centralt fält för samhällelig verksamhet där de flesta människor som bor i Finland möter den demokratiska staten. Det är fråga om omfattande offentliga tjänster i vårt samhälle.

Handboken är riktad i första hand till yrkesverksamma inom offentliga tjänster. Den demokratiska karaktären av möten som uppstår inom arbetet stöder uppnåendet av tjänsternas eftersträvade effekter. Dessutom kan det ge arbetet betydelse att uppfatta arbetet som något som stärker människornas demokratiska samhällsupplevelse.

Verkets första del leder läsaren till demokratin två ”stenfötter”, dvs. jämlikhet och frihet. Dessa centrala värderingar inom demokratin kopplas till möten inom vardagen i denna stund med hjälp av citat från både klassiker och deltagare i försvarsdialogerna för demokratin.

Efter detta beskrivs demokratin fyra ”livstrådar” som hittades i Försvarsdialogerna för demokratin. Med livstrådar avses sådant som har en omfattande påverkan inom olika områden av vårt samhälle och som debattörerna beskrev som betydande med tanke på att demokratin ska fungera och vars livskraft de å andra sidan är oroade över. Sådana livstrådar är delaktighet, förtroende, kunskap och rättvisa. Handboken beskriver varför dessa livstrådar är väsentliga för demokratin livskraft, hur de binder samman medborgarnas vardag och de statliga institutionerna och på vilka sätt de offentliga tjänsterna kan förstärka livstrådarna.

Handbokens tredje del presenterar sex ”steg” för demokratiska möten. Dessa steg är praktiska tillvägagångssätt och genom att tillämpa dem kan vi stärka demokratin livstrådar i olika sammanhang där vanliga medborgare och yrkespersoner möter varandra. Stegen är också ett svar på frågan om hur vi kan sörja för demokratiska möten i takt med att tjänsterna digitaliseras. Vi har i stegen å ena sidan utnyttjat metoder att stärka demokratin som deltagarna i Försvarsdialoger för demokratin föreslagit och å andra sidan utvecklat dessa metoder så att de kan tillämpas på möten inom offentliga tjänster.

Avslutningsvis riktas blicken mot demokratin framtidshorisont. Vi står inför utmanande frågor. Hur ska vi agera när det gäller klyftorna som växer mellan olika samhällen? Hur ska vi lotsa demokratin och möjliggöra demokratiska möten bland den osäkerhet som globala kriser orsakar? Vad kan demokratiska möten betyda i förhållande till andra levande varelser på vår gemensamma planet?

Summary

Democracy has to be continuously defended, strengthened and renewed. This handbook is for people who wish to strengthen democracy through their actions or work. It focuses on democratic encounters – the moments and situations when democratic values are made concrete in the various spheres of daily life and society.

The handbook draws on the material originated in the Democracy Defence Dialogues held in spring 2022. The material outlined a key field of social action in which the majority of people living in Finland encounter the democratic state, namely the extensive public services of our society.

This handbook is primarily aimed at professionals working in public services. The democratic nature of the encounters that arise in their work, supports the achievement of the intended impact of services. The perception of one's own work as something that enhances people's democratic experience of society can also give meaning to the professionals.

The first part of the handbook introduces the reader to the two 'cornerstones' of democracy: equality and freedom. These core values of democracy are linked to everyday encounters, citing both the classic works as well as the participants in the Democracy Defence Dialogues.

The second part discusses the four 'lifelines' of democracy identified in the Democracy Defence Dialogues. These lifelines refer to themes that broadly affect different areas of our society and which were characterised by the dialogue participants as important for the functioning of democracy and whose vitality they are concerned about. The lifelines identified are inclusion, trust, knowledge and justice. The handbook describes why these lifelines are crucial for the vitality of democracy, how they link people's lives with state institutions, and the role that public services can play in strengthening them.

The third part presents six 'steps' for democratic encounters. These are practical approaches that can be applied to strengthen the lifelines of democracy in various contexts where members of the public and professionals come together. They also address how we can sustain democratic encounters as services become increasingly digitalised. The steps are based on the suggestions made by the participants in the Democracy Defence Dialogues on how to strengthen democracy, and we have refined the suggested practices to apply them to encounters in public services.

Finally, we consider the future of democracy. We can see challenging questions ahead. How do we deal with the growing gaps between different societies? How do we steer democracy and enable democratic encounters amidst the uncertainty created by global crises? What might democratic encounters mean in relation to the other living beings on our shared planet?

1 Johdanto

Tämä teos on kirjoitettu sinulle, joka haluat omassa elämässäsi ja työssäsi vahvistaa demokratiaa. Viime vuodet ovat tehneet myös meille suomalaisille näkyväksi, ettei demokratia ole itsestäänselvyys. Se vaatii jatkuvaa puolustamista, vahvistamista ja uudistamista. Yksi keino demokratian vahvistamiseen ovat demokraattiset kohtaamiset, joilla tarkoitamme niitä hetkiä ja tilanteita, joissa demokraattiset arvot konkretisoituvat arjessa yhteiskunnan eri kentillä.

Tarkennamme katseemme erityisesti demokratiaa vahvistaviin ja sitä rapauttaviin kohtaamisiin julkisissa palveluissa, sillä ne ovat avainasemassa kansalaisten yhteiskuntakokemuksen muodostumisessa. Palveluissa tapahtuvissa kohtaamisissa piilee valtava mahdollisuus demokratian vahvistamiseen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Demokraattiset kohtaamiset tekevät palvelut vaikuttavimmiksi, sillä tällaisissa kohtaamisissa saadaan parhaalla tavalla yhdistettyä ammattilaisten ja tavallisten kansalaisten tiedot ja taidot. Tällaiset kohtaamiset myös vahvistavat luottamusta, ja parhaimmillaan luottamus yksittäisiin viranomaisiin ja julkisiin palveluihin yleistyy luottamukseksi koko yhteiskuntaa kohtaan. Demokraattisten kohtaamisten kautta voidaan siis käynnistää ja ylläpitää luottamuksen kehää, jotka heijastuvat kaikkialle ihmisten yhteiselämään.

Alkusysäys tämän käsikirjan synnylle oli Venäjän hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022. Massiivisen sodan käynnistyminen Euroopassa pakotti arvioimaan uusiksi monet asiat yhteiskunnassamme. Vaikutti ilmeiseltä, että olimme aliarvioineet demokratiaa vastustavien voimien kasvun ja niiden laajenemispyrkimykset omalla mante-reellamme. Autoritäärisesti hallitun Venäjän häikäilemättömät sotatoimet ja demokrati-aan suuntautuneen Ukrainan sankarillinen

puolustautuminen näyttää – ainakin hetkellisen kirkkaasti – kahden erilaisen yhteiskuntajärjestelmän erilaiset elämänarvot.

Tämä harvinaislaatuinen selkeyden hetki valottaa demokratian tilaa myös muualla Euroopassa. Venäjä ja sen kaltaiset autoritääriset valtiot ovat onnistuneet ujuttamaan yhteiskuntiimme korruptiolla hankittua ja korruptiota ruokkivaa rahaa, levittämään valheisiin perustuvaa ja kyynisyyteen lamaanuttavaa propagandaa sekä pönkittämään demokratiaa uhkaavia toimijoita niin äärioikealla kuin äärivasemmalla.

Tilanteeseen havahtuminen pakotti myös meidät Suomessa ja muualla Euroopassa katsomaan peiliin ja esittämään itsellemme vaikeita kysymyksiä: Miksi yhteiskuntamme olivat altistuneet epädemokraattisille kehityskuluille? Mikä todellisuudessa on demokratiamme tila? Miten voisimme voimistaa ja puolustaa demokratiaa Suomessa, Euroopassa ja muualla maailmassa? Jos ukrainalaiset olivat valmiit antamaan henkensä maansa ja sen demokraattisen tulevaisuuden puolesta, mitä meidän tulisi tehdä omalla rintamalla?

Näiden kysymysten ja huolien herättäminä käynnistimme laajassa yhteistyössä toteutetut *Demokratian puolustusdialogit*. Kyseessä oli kaikille avoin dialogisten keskustelujen sarja, johon kutsuttiin erilaisia ihmisiä keskustelemaan demokratian tilasta yhteiskunnassamme. Mukaan saattoi liittyä mikä tahansa organisaatio tai ryhmä tai kuka tahansa yksittäinen kansalainen.

Kevään 2022 aikana järjestettiin 71 dialogia, joissa yli 500 eri taustoista tulevaa ihmistä keskusteli omasta suhteestaan demokratiaan. Dialogeista tehtiin julkinen yhteenveto, joka perustui keskustelunjärjestäjien meille toimittamiin kirjauksiin. Yhteenveto kokosi keskustelujen keskeiset sisällöt ja näkökulmat, mutta aiempien

kansallisten dialogien (Poikkeusajan dialogit ja Suuri luontodialogi) perusteella ajatelimme, että dialogiaineistoa voisi hyödyntää myös kohdennetummin. Niinpä päätimme tehdä uuden syväskelluksen dialogiaineistoon erityisesti demokraattisten kohtaamisten näkökulmasta.

Halusimme tutkia erityisesti sitä, mitä Demokratian puolustusdialogit kertoivat meille *demokraattisen valtiomuodon* ja *demokraattisen elämäntavan* yhteyksistä nyky-Suomessa. Ensimmäinen näistä (valtiomuoto) sisältää kansanvaltaisesti hallitun valtion instituutiot ja käytännöt, kun jälkimmäinen (elämäntapa) puolestaan viittaa ihmisten jokapäiväiseen tasa-arvoa ja vapautta vaalivaan yhteiselämään yhteiskunnan kaikilla tasoilla.

Nämä kaksi demokratian ilmentymää kietoutuvat toisiinsa. Demokraattinen valtiomuoto ei voi toimia hyvin ilman, että ihmiset toteuttavat päivittäin demokratiaa tukevaa elämäntapaa. Yhtä selväksi on käynyt, että demokraattista elämäntapaa on lähes mahdollista toteuttaa perheissä, työpaikoilla, kouluissa, naapurustoissa ja vapaa-ajan harrastuksissa, jos ne eivät saa suojaa ja tukea demokraattiselta valtiomuodolta.

Siksi pyrimme selvittämään, miten dialogien osallistajat kuvasivat suhdettaan demokratiaan niin valtiomuotona kuin elämäntapana ja millaisia yhteyksiä näiden välillä näytti vallitsevan – tai puuttuvan.

Demokratian puolustusdialogit vahvistivat osaltaan käsitystä siitä, että Suomessa asuvat kokivat elävänsä demokratiassa ja moni luottaa valtiollisiin toimijoihin. Tämän tarinan rinnalla kulki myös toisenlainen kertomus. Se toi esiin kansalaisten lisääntyvät eriarvoisuuden kokemukset, luottamuksen säröilemisen yhteiskunnan eri alueilla, epävarmuuden tiedon merkityksestä demokratiassa ja sen, että suuri joukko ihmisiä ei koe kunnolla kuuluvansa yhteiskuntaan.

Näyttäisi siis siltä, että kansainvälisesti verrattain hyvin toimivan demokraattisen Suomen pintakuoren alla tietyt demokratian elinvoimaisuudelle keskeiset voimat ovat

näivettymässä. Tiedämme monien muiden maiden tapahtumista, että juuri tällaiset kehityskulut altistavat demokratian siihen sisältä ja ulkoa kohdistuville hyökkäyksille.

Kun erittelimme ja vertailimme tarkemmin ihmisten dialogeissa kuvaamia kokemuksia elämästä demokratiassa, meille alkoi hahmottua keskeinen yhteiskunnallisen toiminnan kenttä, jossa demokraattinen valtiomuoto ja demokraattinen elämäntapa koskettivat toisiaan merkittävällä tavalla. Kyseessä ovat yhteiskuntamme laajat *julkiset palvelut*.

Suurin osa Suomessa asuvista ihmisistä ”kohtaa valtion” juuri julkisten palveluiden yhteydessä. Päiväkodit, koulut, terveyskeskukset, sosiaalitoimistot, kirjastot sekä kuntien ja valtion virastot toimivat suurimaksi osaksi julkisella rahoituksella ja niiden toimintaa ohjataan lainsäädännöllä. Ihmiset tulevat näihin paikkoihin oppimaan, hakemaan ohjausta ja tukea sekä saamaan apua ja hoitoa arkisen elämänsä moninaisissa tilanteissa. Palveluissa kansalaiset kohtaavat tyypillisesti koulutettuja ammattilaisia, jotka erilaisin tavoin tuovat heidän ulottuvilleen yhteisin voimin luodut ja kootut tiedolliset, taidolliset ja aineelliset resurssit.

Kokemukset näistä kohtaamisista olivat dialogiaineiston perusteella vaihtelevia. Koulu, sosiaalitoimisto tai vaikkapa TE-keskus saattoi tarjota ihmiselle kokemuksen yhteiskunnasta, jossa jokaisen asia on tärkeä ja jossa tilanteita ratkotaan yhdessä kaikkia osapuolia kunnioittaen ja kuunnellen. Yhtä lailla julkisissa palveluissa kohdattiin väheksyntää, eriarvoisuutta, epäluottamusta ja tiedon epäselvyyttä tai sen pimittämistä.

Aineiston valossa vaikutti ilmeiseltä, että julkiset palvelut muovasivat perustavalla tavalla monien ihmisten *yhteiskuntakokemusta*. Näytti myös siltä, että suurin osa palveluissa toimivista ammattilaisista – opettajista, lääkäreistä, hoitajista, sosiaalityöntekijöistä, virastojen virkailijoista tai vaikkapa poliiseista – ei miellä itseään tällaisiin yhteiskuntakokemuksiin vaikuttavina *demokratia-toimijoina*. Demokraattisen elämäntavan

toteutuminen julkisissa palveluissa ja sen kytkeytyminen demokraattisen valtion elinvoimaisuuteen jää siis sattumanvaraiseksi.

Yhteiskunnan julkisiin palveluihin sisältyy valtavia mahdollisuuksia demokratian vahvistamiseksi. Tätä näkökulmaa tukee myös oma aiempi työmme ja kokemuksemme palveluiden, käytäntöjen ja vuorovaikutuksen kehittämisestä julkisella sektorilla. Julkisella sektorilla työskentelee Suomessa yli 600 000 ihmistä. Heistä merkittävä osa toimii juuri niissä tehtävissä, joissa kansalaiset kohtaavat valtion ja yhteiskuntakokemus muodostuu.

Monet näistä ammattilaista kohtaavat ihmisiä, jotka kuuluvat siihen noin 900 000 henkilön joukkoon, jotka parhaillaan ovat vaikeissa elämäntilanteissa ja vaarassa jäädä syrjään yhteiskunnasta. Voimme vain kuvitella, millaisia vaikutuksia olisi sillä, että yhä useammat kohtaamiset julkisten palveluiden piirissä vahvistaisivat kaikkien osapuolten – tavallisten kansalaisten ja ammatillisessa roolissa toimivien kansalaisten – myönteisiä kokemuksia demokraattisesta yhteiskunnasta.

Hyvinvointialueilla palvelut ovat niitä, joissa asukkaat luovat kokemuksen siitä, että toimiiko tämä systeemi demokraattisesti ja kokeeko he osallisuutta.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Haluammekin tällä käsikirjalla puhutella ensisijaisesti julkisten palveluiden ammattilaisia päiväkodeissa, kouluissa, terveyskeskuksissa, sairaaloissa, sosiaalitoimistoissa, kirjastoissa, museoissa ja lukuisissa virastoissa. Tiedostamme, että monissa näistä palveluissa työtä tehdään niukoilla resursseilla ja monet julkisen sektorin ammattilaiset ovat työssään kuormittuneita. Siksi haluamme korostaa, että demokraattiset kohtaamiset eivät ole jälleen yksi uusi, palveluiden päälle sivelty ja lisätyötä tuottava vaade. Kyse on ennemmin ajattelun vireestä ja asennoitumisesta oman työn perustehtävään.

Kohtaamisten demokraattisuus auttaa palveluita tuottamaan niillä tavoiteltuja

vaikutuksia: koululaiset oppivat paremmin, potilaat tulevat kunnolla hoidetuiksi ja sosiaalitoimistoissa käsitellyissä vaikeissa elämäntilanteissa päästään eteenpäin nimenomaan silloin, kun palveluissa toisensa kohtaavat ihmiset kykenevät demokraattisen elämäntavan ohjaamina yhdistämään kokemuksensa, tietonsa ja taitonsa. Oman työn hahmottaminen demokraattisen yhteiskuntakokemuksen vahvistajana voi myös antaa työhön merkityksellistä syvyyttä.

Sisäisen demokratian vahvistaminen isona organisaationa. Osallisuus ja dialogi on ylipäänsä tärkeää sekä asiakkaiden osallistuminen toiminnan kehittämiseen. Meillä on nyt jotenkin heikko yhteys perustoimintaan, voisimme kehittää ymmärrystä ja yhteyttä perustyön ja kehittämisen ja viestinnän välillä.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Uskomme, että esittämillämme ajatuksilla on annettavaa myös julkisten palveluiden digitaaliseen kehittämiseen laajasti erilaisia kansalaisia palveleviksi toiminoiksi. Viestimme on suunnattu myös kolmannen sektorin toimijoille ja järjestökentälle sekä erilaisille työyhteisöille, joilla on samankaltaisia mahdollisuuksia toteuttaa demokratiaa arjessa. Käsikirjaa voi hyödyntää myös missä tahansa muussakin yhteydessä, jossa ihmiset kohtaavat toisiaan erilaisissa elämäntilanteissa ja erilaisissa rooleissa, kasvokkain ja verkossa.

Vaikka asiat tapahtuvat verkossa, jos viranomainen voisi olla läsnä ja kohdata ihmisen, se on kuitenkin vuorovaikutuksellinen kanava, eri asia kuin kirje.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Demokratian erityinen vahvuus, niin valtiomuotona kuin elämäntapana, on se, että se mahdollistaa tasa-arvon ja vapauden ruokkiman luovan yhteistoiminnan ja

yhdessä oppimisen. Jos opimme toimimaan paremmin yhdessä niissä lukuisissa tilanteissa, joissa kansalaiset kohtaavat valtion ja valtio kohtaa kansalaiset, niin yhteiskuntamme voimistuu ja eteemme voi avautua täysin ennakoimattomiakin uusia mahdollisuuksia.

Käsikirja jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa johdattelemme lukijan demokratian kahden ”kivijalan” eli tasa-arvon ja vapauden äärelle. Toisessa osassa kuvaamme Demokratian puolustusdialogeissa löytämämme neljä demokratian ”elämänlankaa”. Elämänlangat – osallisuus, luottamus, tieto ja oikeudenmukaisuus – tarkoittavat asioita, joita keskustelijat kuvasivat merkittäviksi demokratian toimimisen kannalta, ja joiden elinvoimasta he olivat huolissaan.

Käsikirjan kolmannessa osassa esitämme kuusi ”askelta” demokraattisiin kohtaamisiin. Nämä askeleet ovat käytännöllisiä toimintatapoja, joita soveltamalla voimme vahvistaa demokratian elämänlankoja erilaisissa yhteyksissä, jossa tavallisten kansalaiset ja ammattilaiset kohtaavat toisiaan.

Lopuksi suuntaamme katseen kohti demokratian tulevaisuushorisonttia ja siellä nousevia kysymyksiä. Miten toimimme eri yhteiskuntien väliin kasvavien kuilujen

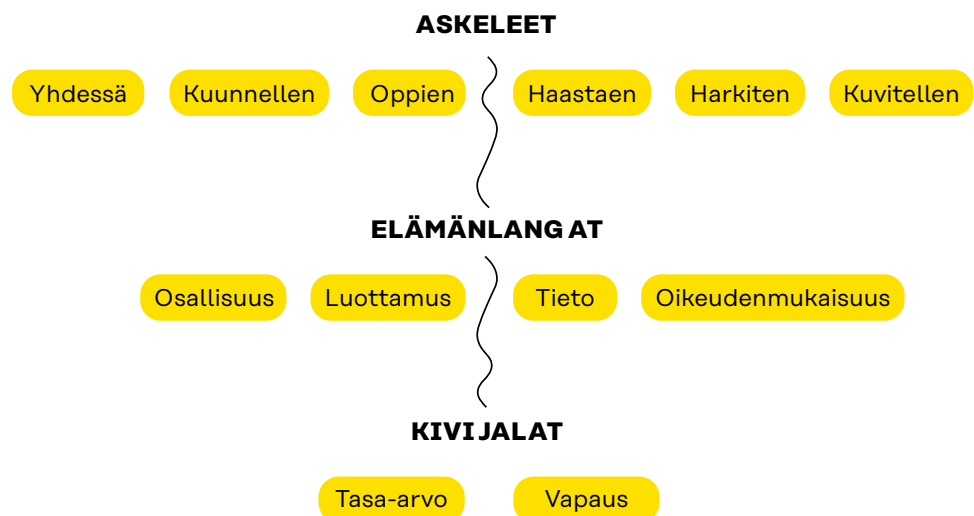
suhteen? Kuinka luotsaamme demokratiaa ja mahdollistamme demokraattisia kohtaamisia globaalien kriisien synnyttämässä epävarmuudessa?

Käytämme tietoisesti tekstissä sanaa *kansalainen* yhteyksissä, joissa yleensä puhutaan *asiakkaista*, *palveluiden käyttäjistä*, *oppilaista* tai vaikkapa *potilaista*. Tarkoitamme kansalaisella kaikkia yhteiskunnan jäseniä taustaan ja syntyperään katsomatta. Toisinaan pelkästään se, että ajattelee mielessään omia asiakkaita, oppilaita, potilaita tai työtovereitaan kansalaisina, voi muuttaa käsillä olevan arkisen tilanteen demokraattiseksi kohtaamiseksi.

Kansalaisuus tulee kokemuksesta, että kuuluu yhteisöön.

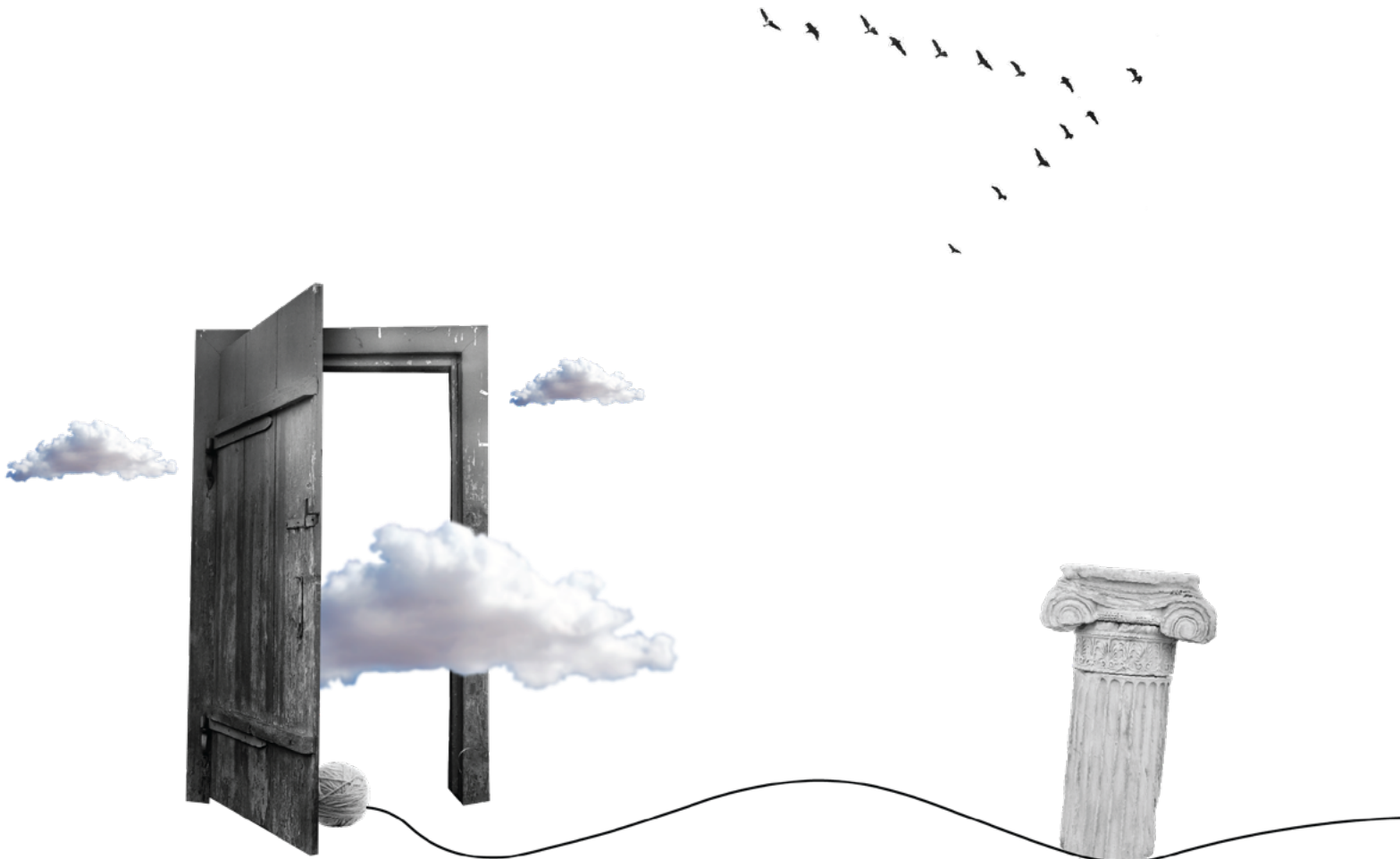
-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Kansalaisten ja julkisissa palveluissa työskentelevien ammattilaisten ääniä tekstiin tuovat Demokratian puolustusdialogeista poimimamme lainaukset. Nämä äänet asettuvat vuoropuheluun demokratian klassikoiden kanssa, jotka kytkevät nykyiset haasteemme pitkään ja arvokkaaseen demokraattiseen perintöömme.

Kuvio 1. Demokratian vahvistamisen kivijalat, elämänlangat ja askeleet.

KIVI- JALAT

2 Kivijalat

Demokratia perustuu pyrkimykselle kohdella kaikkia ihmisiä tasa-arvoisesti ja maksimoida jokaisen yksilön vapaus. Mitä tasa-arvolla ja vapaudella lopulta tarkoitetaan? Miten ne toteutuvat julkisissa palveluissa?

Lähdemme liikkeelle demokratian kahdesta kivijalasta: tasa-arvosta ja vapaudesta. Kyseessä ovat demokraattisten yhteiskuntien tärkeimmät arvot, joiden toteutumista voidaan tavoitella yhteiskunnan kaikilla elämänalueilla. Harvoin silti pysähdytään miettimään, miksi tasa-arvo ja vapaus ovat meille niin luovuttamattomia ja millaiset

voimat edistävät tai ehkäisevät niitä elämässämme.

Tasa-arvon ja vapauden ihanteiden tulisi myös viime kädessä ohjata julkisia palvelujamme. Tästä syystä on tärkeää kirkastaa, miten ne voivat käytännössä toteutua palveluiden piirissä tapahtuvissa kohtaamisissa.

Tasa-arvo

”Valtiotamme kutsutaan demokratiaksi, koska siinä ei hallita harvojen vaan enemmistön eduksi. Yksityisiä riitoja ratkaistaessa kaikki kansalaiset ovat samanarvoisia lain edessä. Mutta mitä tulee arvostukseen ja kunkin omassa tehtävässään saavuttamaan hyvään maineeseen, niin ketään ei suosita julkisessa elämässä hänen luokkansa ansiosta vaan hänen erinomaisuutensa perusteella. Eivätkä köyhyys ja vaatimaton asema ole esteenä henkilölle, joka kykenee tekemään jotain valtion hyväksi.”

-Thukydides: Peloponnesolaissota, noin 400 eaa.

Eka ajatus on, että koko demokratian pohjimmainen ajatus on tasa-arvo. Ilman sitä ei voida puhua demokratiasta. Miten siitä huolehditaan?

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Me ihmiset poikkeamme toisistamme kykyjemme, taustojemme ja elämäntilaidemme suhteen. Tämä voi asettaa meidät yhteiskunnissa eriarvoisiin asemiin. Toinen toistemme kohtelemisen tasa-arvoisina olentoina onkin aina arvovalinta. Tämä unohdetaan usein. Jos haluamme tasa-arvoa, meidän on valittava se ja uudistettava valintamme joka päivä.

Miksi jotkut ihmiset ovat halunneet – ja haluavat edelleen – tasa-arvoa? Syitä on monia. Osalle tasa-arvo on suoja voimakkaampien heihin kohdistamia hallinta- ja hyötymispyrkimyksiä vastaan. Toisille tasa-arvossa on jotain itseisarvoista. Sellainen elämä tuntuu parhaalta, jossa voi katsoa toisia silmiin ilman, että kenenkään tarvitsee kumartaa tai nöyristellä toisia. Jotkut puolestaan ajattelevat, että ihmisten kyvyt ja luovuus kukoistavat parhaiten sellaisessa yhteiskunnassa, jossa yksilöt voivat vapaasti oppia toistensa erilaisuudesta ilman, että sukupuoleen, ikään, ammattiin, yhteiskuntaluokkaan tai etniseen taustaan liittyviä erot tulevat heidän väliinsä.

Demokratia voidaan nähdä yrityksenä luoda instituutioita ja elämäntapa, jotka tekevät tasa-arvoa tukevat valinnat ihmisille helpommiksi, ja samalla suojaavat kaikkia kansalaisia heidän tasa-arvoisuuteensa kohdistuvia hyökkäyksiä kohtaan. Nämä hyökkäykset tulevat niin yhteiskuntien sisältä kuin niiden ulkopuoleltakin. Aina on löytynyt ja löytynee jatkossakin taloudellisia, poliittisia ja aatteellisia ryhmittymiä, jotka haluavat kasvattaa valtaansa toisten kustannuksella.

Monet voimat yksilöissä, ryhmissä ja koko yhteiskunnassa ohjaavat ihmisiä alistamaan toisiaan, kohtelemaan muita

välineellisesti ja luomaan hierarkioita. Ihmisyksilön kehityspsykologiaa voidaan tarkastella pitkänä ponnisteluna avuttoman pienen lapsen pyrkimyksistä hallita muita vähitellen kehittyvään kykyyn hyväksyä toisten ihmisten tasa-arvoisuus. Toisten ihmisten itsenäisyyden hyväksymistä ja kunnioittamista voidaan pitää yksilöiden kehityspsykologisena saavutuksena. Tällaisen saavutusten kannalta on valtava merkitys sillä, tukeeko ympäröivä yhteiskunta, mukaan lukien poliittiset instituutiot ja paikallisyhteisöt, jokaisen yksilön kasvua ja jatkuvaa ponnistelua kohti tasa-arvoista yhteiselämää.

Laajasti katsottuna ihmiskunnan historia näyttää päättymättömältä alistamisen ja hierarkian eri muotojen jatkumolta. Yhden hierarkian kaaduttua tilalle on yleensä versonut toinen. Tasa-arvon edistäminen on maailmanhistorian isossa kuvassa poikkeus, sen jonkinasteinen saavuttaminen hetkellinen voitto. Viime vuodet ovat osoittaneet, että tasa-arvoon pyrkivä demokratia voi alkaa rapautua niissäkin maissa, joissa se on ollut voimissaan pisimpään.

Kaikkien ihmisten tasa-arvoa tavoitteleva demokratia onkin aina ihanne. Täysimittaisesti se on tuskin koskaan saavutettavissa. Ihanne voi kuitenkin toteutua osittain ja vähitellen. Tällä on väliä, sillä jokainen tasa-arvon edistysaskel voi tuoda mukanaan hyviä asioita. Samaan aikaan täysimittaisen tasa-arvon ihanne on mittatikku, jolla

voimme kriittisesti tarkastella yhteiskuntaamme ja sen käytäntöjä.

Lisäksi ihanne voi toimia suurennuslasina meidän jokaisen omaan elämään. Elämmekö ja haluammeko elää tämän demokratian ydinarvon ohjaamana? Ponnistelemmeko pystyyn aina uudestaan, vaikka usein kompastelemmekin tasa-arvon askeleissa? Olemmeko valmiita ryhtymään taistoon, kun näemme oman – ja ehkä ennen kaikkea toisten – tasa-arvoisuuden tulevan uhatuksi ja loukatuksi? Työskentelemmekö se eteen, että yhteiskuntamme rakenteet, käytännöt ja palvelut kohtelevat kaikkia tasa-arvoisesti? Mitä tämä vaatii meiltä yksilöinä, ammattilaisina ja yhteisöinä?

Vapaus

”I. Ihmiset syntyvät ja elävät vapaina ja oikeuksiltaan tasa-arvoisina. Yhteiskunnalliset erot eivät saa perustua muuhun kuin yhteiseen hyötyyn.

II. Kaiken poliittisen yhteenliittymisen päämäärä on ihmisen luonnollisten ja peruuttamattomien oikeuksien säilyttäminen. Nämä oikeudet ovat vapaus, omaisuus, turvallisuus ja vastarinta sorrolle. (...)

IV. Vapaus koostuu mahdollisuudesta tehdä kaikkea, mikä ei vahingoita toisia. Niinpä jokaisen ihmisen luonnollisten oikeuksien harjoittamista rajoittaa vain toisille Yhteiskunnan jäsenille turvatut oikeudet nauttia samoista oikeuksista. Nämä rajat voi määritellä vain laki.”

-Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistus, 1789.

Demokratian arvopohja, vapaus, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo, ovat isoja asioita.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Demokratian varhaisvaiheista saakka tasa-arvoon on liittynyt vapaus. Antiikin Ateenan kansalaiset – verrattain pieni joukko miehiä – piti vapautensa edellytyksenä sitä, että kukaan ei pysyvästi hallinnut toista kansalaista. Tasa-arvo oli vapauden tae ja turva. Yhtäläiset vapaudet olivat myös

tasa-arvon tärkein sisältö. Olla tasa-arvoinen toisten kansalaisten kanssa tarkoitti omata yhtä laajat vapaudet kuin muillakin.

Demokraattinen valtiomuoto syntyi ratkaisuksi siihen, miten toisiaan tasa-arvoisina pitäneet kansalaiset pystyivät säilyttämään yhtäläiset vapautensa. Vapauksien suurin uhka tuli niiltä, jotka olivat parhailaan vallassa. Niinpä vallanpitäjien valtaa tuli rajoittaa: aluksi arpomalla päätöksentekijät tilannekohtaisesti ja myöhemmin äänestämällä päätöksentekijät rajatuille toimikausille.

Tällä järjestelyllä kansalaiset ottivat aina uudestaan, hetkellisesti, vallan takaisin itselleen, jotta he saattoivat taas jälleen antaa sen valitsemilleen henkilöille. Vaaliurnilla kansalaiset olivat samaan aikaan tasa-arvoisia (yksi kansalainen, yksi ääni) ja vapaita (äänestä oman mielesi mukaan). Toimiko tällainen demokratia täydellisesti? Tuskinpa. Auttoiko se suojaamaan kansalaisten vapauksia? Hämmästyttävän usein ja yllättävän pitkään.

Tasa-arvon laajeneminen koskemaan yhä uusia ihmisryhmiä – tyväestöä, naisia, vähemmistöjä, lapsia – on yleensä merkinnyt nimenomaan yhtäläisten vapauksien myöntämistä heille tai vähintäänkin vapauksien laajentamista. Vapauskehityksen ytimessä ovat olleet yksilönvapaudet: jokainen ihminen saa mahdollisimman pitkälle päättää omista asioistaan ja elää omanlaistaan elämää.

Käsi kädessä tällaisen vapauden kanssa kulkee mahdollisuus tehdä omasta elämästään arvokasta ja inhimillistä. Näiden vapauksien saavuttamiseksi työläiset lakkolivat, naiset marssivat, siirtomaiden asukkaat kapinoivat ja vähemmistöt nousivat vastarintaan. Niiden puolesta käydään yhä vieläkin demokratian tärkeimmät kamppailut, ja käänne kohti autoritäärisyyttä ilmeneekin usein ensimmäisenä naisten ja vähemmistöjen vapauksien kaventamisena.

Vapaus on aina jokseenkin epämääräistä ja toisinaan on vaikea todeta, ovatko tietyt ihmisryhmät ja yksilöt todella vapaita, vaikka kukaan ei heitä väkivalloin tai muuten rajoittaen estäisikään. Demokraattisissa yhteiskunnissa vapaudet on kirjattu lakiin oikeuksina. Näiden oikeuksien ensimmäinen universaali kirjaus oli Ranskan vallankumouksen *Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistus*, jossa todettiin kaikkien ihmisten syntyneen vapaiksi ja oikeuksiltaan tasa-arvoisiksi. Vaikka tätäkin julistusta kattavampi oikeuksien luettelo hyväksyttiin YK:ssa toisen maailmansodan jälkeen, valtaosa maailman ihmisistä ja monet yksilöt kaikkein demokraattisimmassakin maissa eivät nauti oikeuksiensa suomista vapauksista täysimittaisesti. Työ on yhä kesken.

Suurin osa ihmisistä saa konkreettisimman kokemuksensa vapauden ja tasa-arvon merkityksestä arkielämänsä piirissä. Perheissä, naapurustoissa, kouluissa, työpaikoilla ja harrastuksissa on päivittäin tilanteita, joissa punnitaan se, kunnioidetaanko yksilöiden mahdollisuuksia päättää omista asioistaan.

Hyvin kouriintuntuvia ovat myös kohtaamiset julkisissa palveluissa. Kysytäänkö minun mielipidettäni tai näkemyksiäni? Otetaanko tarpeeni ja toiveeni vakavasti? Jos toimitaan toiveideni ja tahtoni vastaisesti, perustellaanko se? Tarjoutuuko minulle uusia mahdollisuuksia vaikuttaa elämäni ja olla merkityksellinen yksilö yhteiskunnassa? Kykenenkö yhdistämään omat tietoni ja taitoni luovasti toisten ihmisten kanssa?

Demokratian merkittävimpiä haasteita ja sen tietynlainen paradoksi on, että vapaus ja tasa-arvo ovat jännitteisessä suhteessa keskenään. Lukuisten historiallisten esimerkkien mutta myös monien arkisten tilanteiden valossa vaikuttaa siltä, että yksilöiden vapauden maksimointi johtaa usein tasa-arvon heikkenemiseen. Voimakkaat yksilöt käyttävät omaa vapauttaan kohotakseen toisten yläpuolelle ja ajaakseen omia etujaan. Maksimoitu tasa-arvo puolestaan näyttää johtavan kaikkien vapauksien kaventumiseen, kun jokaista vapauksissa havaittua eroa aletaan pitää epätasa-arvon merkinä.

Pelkästään tämä mahdottomuus sovitaa täydellisesti yhteen kaksi demokratian tärkeintä arvoa johtaa siihen, että demokratia ei koskaan ole valmis. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että emme jatkuvasti voisi tulla taitavimmiksi löytämään uudenlaisia toimivia tapoja edistää tasa-arvoa ja vapautta rinnakkain ja työstämään niiden välille muodostuvia jännitteitä.

ELÄMÄN- LANGAT

3 Elämänlangat

Demokratia elää osallisuuden, luottamuksen, tiedon ja oikeudenmukaisuuden varassa. Moni ihminen kokee, että nämä neljä demokratian elämänlankaa ovat parhaillaan uhattuna. Me kaikki voimme kuitenkin omalla päivittäisellä toiminnallamme vahvistaa demokratian elinvoimaisuutta.

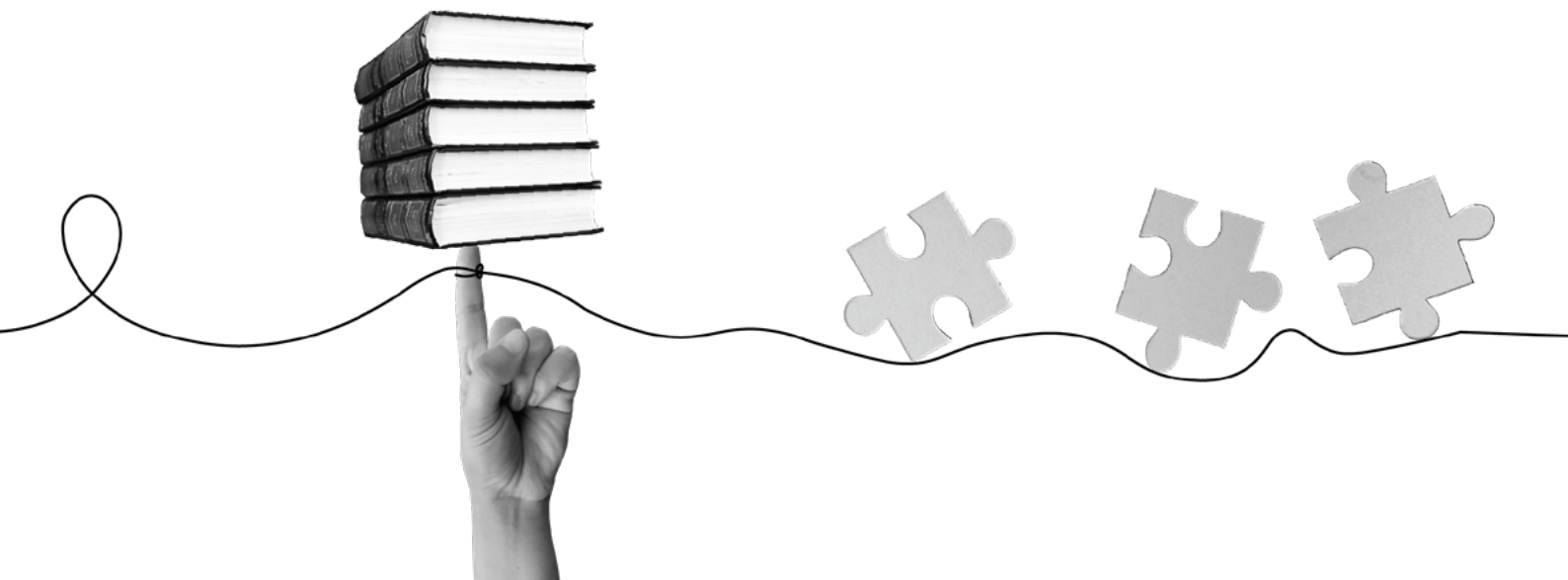
Demokratian toteutuminen elämässämme edellyttää meiltä monenlaisia ponnisteluja. Seuraavaksi kuvaamme demokratian elämänlankoja. Ne ovat Demokratian puolustusdialogien aineistoista tunnistamiemme koko yhteiskunnan läpi kulkevia voimavirtoja, jotka ylläpitävät ja uudistavat demokratiaa kaikilla eri elämänalueilla. Esiin nostamamme neljä elämänlankaa – osallisuus, luottamus, tieto ja oikeudenmukaisuus – ovat merkittäviä siksi, että ne vaikuttavat juuri niissä tilanteissa, joissa kansalaiset kohtaavat valtion.

Nämä elämänlangat ansaitsevat erityisen huomiomme myös siksi, että monet ihmiset

kokevat niiden olevan parhaillaan uhattuina. Niinpä meidän kaikkien on syytä tehdä osamme vahvistaaksemme omalta kohdaltamme demokratian elämänlankojen kudelmia.

Demokratia ei voi ”elää” ilman ihmisten vaikutusta. Emme voi keskustella demokratiasta irrallaan itsestämme. Me luomme demokratiaa, me olemme osa tuota demokratiaa. Juuri se, mitä me teemme tuon demokratian eteen, pakottaa sen elämään.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Osallisuus

”Ihmisissä on käyttämättömiä voimavaroja, jotka liittyvät itsensä kehittämiseen ja ohjaamiseen, itseymmärrykseen ja luovuuteen. Pidämme näitä voimavaroja olennaisina ja vetoamme niihin, emmekä ihmisten taipumuksiin olla väkivaltaisia, järjettömiä ja alistua käskyvallalle. Ihmisen ja yhteiskunnan päämääränä tulee olla inhimillinen itsenäisyys, ei suinkaan huoli julkisuuskuvasta ja suosioista vaan omakohtaisen ja aidon merkityksen löytäminen elämälle.”

-Port Huronin julkilausuma, 1962.

Osallisuus on demokratian tärkeä muutosvoima, kaikkien pitäisi päästä osalliseksi. Nyt on riskinä, että demokratia heikkenee sen takia, että ulkopuolisuuden kokemukset vahvistuvat ihmisten mielisä.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Lähestulkoon jokainen ihminen haluaa vaikuttaa omaan elämäänsä. Vain hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa – yleensä oman toimintakykymme merkittävästi heikentyessä – olemme valmiita antamaan omaan elämäämme liittyvän vallan toisten ihmisten käsiin. Osallisuuden kokemus ei kuitenkaan pelkisty vain vaikuttamiseen. Osallisuuteen liittyy kokemus kuulumisesta johonkin ihmisryhmään, yhteisöön tai laajempaan yhteiskunnalliseen kokonaisuuteen.

Vaikuttaminen ja kuuluminen ovat osallisuuden elämänlangan kaksi pääpunosta: haluan vaikuttaa siellä, mihin koen kuuluvani.

Koen kuuluvani sinne, missä voin vaikuttaa. Osallisuus merkitsee paikkaa maailmassa.

Osallisuuden kokemukset ovat jakautuneet epätasaisesti kaikkein demokraattisimmissakin maissa, myös Suomessa. Osa kansalaisista saa jo lapsuudessa vahvistuksen sille, että on arvostettu henkilö omassa yhteisössään. Tällaisen kokemuksen turvin on helpompi saada äänensä kuuluville myös myöhemmin elämässä niin lähipiirissä kuin yhteiskunnassa laajemminkin.

Osa ihmisistä kuitenkin oppii jo lapsena kotona ja koulussa, että heidän näkemyksillään ei ole väliä juuri kenellekään. Kokemus usein jatkuu – tai sitten vasta käynnistyy – työelämässä, säteilee moniin muihin tilanteisiin ja muovaa omaa suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan. Joillekin osattomuudesta tulee vallitseva olotila. Seurauksena syntyy henkistä yksinäisyyttä, välinpitämättömyyttä ja kyynisyyttä. Ne puolestaan ovat maaperää populismille ja radikalisoitumiselle.

Erityisen merkityksellisiä ovat tilanteet, joissa ihmiset käsittelevät itselleen tärkeitä asioita, kuten omia elämänvalintoja, vastoin käymisiä ja kriisejä. Juuri näissä hetkissä yksilö saa kouriintuntuvimmat kokemuksensa siitä, mikä on hänen paikkansa maailmassa ja merkityksensä toisille ihmisille.

Monet yhteiskuntamme palvelut on rakennettu auttamaan ja tukemaan kansalaisia juuri tällaisissa tilanteissa, mutta läheskään aina niissä ei toimita ihmisten osallisuutta vahvistaen. Tähän voivat vaikuttaa niin niukat resurssit, pula osaavista työntekijöistä, kiire, ammatillisen vuorovaikutuksen vaikeudet, huono johtaminen kuin yleinen luottamuksen puute. Tuloksena potilaan ja terveydenhuollon ammattilaisen vuorovai-

Vaikuttaminen ja kuuluminen ovat osallisuuden elämänlangan kaksi pääpunosta: haluan vaikuttaa siellä, mihin koen kuuluvani. Koen kuuluvani sinne, missä voin vaikuttaa.

kutus tyypistyy yksisuuntaisesti kyselyksi ja rutiininomaisiksi ohjeiksi, lapsilla ja nuorilla ei ole merkityksellistä vaikutusmahdollisuutta koulussa, eikä sosiaalitoimiston asiakas pysty toimimaan arjessa saamiensa ohjeiden mukaan, koska ei koe niitä omikseen.

Ei kuulla, millasta apua sä haluat, vaan sulle tarjotaan, että sä otat nyt nämä lääkkeet. Tulee olo, että apu ei riitä ja auta. Et siinäkin kysyttäisiin, mitä haluaa ja muistettais et jokainen ihminen on yksilö.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Tällaisissa olosuhteissa ja tilanteissa ihmiset näyttävät saavan tarvitsemiaan asioita – opetusta, hoitoa ja tukea – mutta jotain olennaista jää puuttumaan. Kun toiminnasta ja sen lomassa tapahtuvista kohtaamisista puuttuvat osallisuus ja ihmisen oma toimijuus, niin oppi, hoiva ja tuki voivat kohdentua väärin tai henkilö on haluton ottamaan niitä vastaan. Tällä on merkittävä vaikutus siihen, saavutetaanko niitä asioita, joita palveluita tarjoamalla tavoitellaan. Jos ihminen ei itse ole osallisenä jää oppiminen pinnalliseksi, terveys huteralle pohjalle ja ote omiin vaikeuksiin vaisuksi.

Nuorisotyöntekijänä nään, että nuorten osallisuutta pitää edistää kaikin mahdollisin keinoin ja olla aika herkillä, kuunnella ja eteenpäin viedä. Meidän pitää koko kokonaisuutta muuttaa ja kehittää. Ei oo vaan menetelmiä, vaan ajattelu- ja toimintatapa, jonka pitäis muuttua. Pitäis saada toimintakulttuurin muutos.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Lukuisat päivittäiset kohtaamisemme ovat paikkoja vaikuttaa toisten ihmisten osallisuuden kokemuksiin ja siten luoda uudenlaisia mahdollisuuksia toteuttaa yhdessä demokraattista elämäntapaa. Demokratialle keskeistä osallisuuden elämänlankaa voi vaalia kaikissa kohtaamisissa asettumalla toisen ihmisen rinnalle kumppaniksi, pyrkimällä oikeasti kuuntelemaan, ottamaan vakavasti kanssaeläjän näkökulman maailmaan ja tukemaan hänen toimijuuttaan, eli vaikutusmahdollisuuksia omaan elämäänsä. Usein juuri toisten ihmisten avulla löydämme oman suuntamme elämässä ja äänemme yhteiskunnassa.

Osallisuutta voidaan vahvistaa yhtä lailla ammattilaisten ja tavallisten kansalaisten kohtaamisissa, mutta myös ammattilaisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja työyhteisöjen käytännöissä. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemus suhteessa työn tekemisen tapoihin ja työn organisointiin vahvistaa demokratiaa työyhteisöissä ja heijastuu myönteisenä ammatillisena toimijuutena myös muihin kohtaamisiin.

Luottamus

”Toisinaan kutsutaan ’tiheäksi luottamukseksi’ sitä luottamusta, joka perustuu henkilökohtaisiin voimallisiin, usein toistuviin, laajempiin sosiaalisiin verkostoihin. Toisaalta ohuempi luottamus eli ’yleistetty toinen’, kuten uusi tuttavuutesi kahvilassa, lepää julkilausumattomasti joidenkin sosiaalisten verkostojen ja vastavuoroisuuden odotusten varassa. Ohut luottamus on jopa hyödyllisempää kuin tiheä luottamus, koska se levittyy laajemmalle kuin ne ihmiset, jotka tunnemme henkilökohtaisesti.”

-Robert Putnam: Bowling Alone, 2000.

Luottamuksen rakentamiseen koko demokraattinen järjestelmä perustuu.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Luottamus on näkymätöntä. Kiinnitämme huomiota siihen vasta silloin, kun se katoaa. Luottamuksen puute puolestaan on näkyvää. Se on seinille ripustettuja kieltoja, lukittuja ovia, aitoja ja muureja, epäluuloisia katseita ja näkyvästi aseistettuja vartioita julkisilla paikoilla.

Demokraattiset yhteiskunnat toimivat laajalle levittäytyvän, mutta näkymättömän luottamuksen verkon varassa. Luottamuksen verkkoa rakennetaan ja vahvistetaan joka päivä kaikilla yhteiskunnan alueilla. Jokainen kerta, kun ihminen havaitsee toisten toimivan huomioiden hänen tarpeensa, synnytetään yksi säie lisää yhdessä kudottavaan luottamuksen verkkoon.

Auton pysähtyminen suojatien eteen, tilan

antaminen ruuhkaisessa liikennevälineessä, oven avaaminen toiselle ja ystävälliset sanat kaupan kassalla ovat kaikki luottamustekoja.

Yhtä lailla luottamus voi heikentyä päivittäisten kohtaamisten seurauksena. Kun ihminen havaitsee, että kanssaeläjät eivät välitä hänen olemassaolostaan, eivät kuuntele hänen näkemyksiään, eivätkä auta edes pyydettyä, alkaa luottamus rapautua. Luottamuksen menettäminen toisiin ihmisiin johtaa helposti myös siihen, että ei halua ansaita toisten luottamusta itseän. Näin käynnistyy epäluottamuksen kielteinen kehä, joka voi pahimmillaan tuhota yhteiskunnallisen luottamuksen verkon.

Demokratiassa luottamusta tarvitaan kansalaisten välille, mutta myös kansalaisten suhteessa hallintoon. Viranomaiset ja poliittiset päättäjät toimivat viime kädessä aina kansalaisten heille antaman luottamuksen varassa. Luottamusta tarvitaan myös toisin päin, hallinnon suhteessa kansalaisiin. Hallinnon on mahdotonta hoitaa kunnolla tehtäviään, jos se ei voi luottaa siihen, että kansalaiset toimivat yhdessä sovitulla tavalla. Luotamme, että julkisissa tiloissa käytäydytään asiallisesti, kirjaston kirjat palautetaan, vanhemmat huolehtivat lapsensa aamulla kouluun ja poliisin ohjeita noudatetaan mielenosoituksessa.

Aivan viime aikoina luottamuksessa on havaittu huolestuttavia aukkoja. OECD:n tekemän luottamusarvioinnin mukaan luottamus yhteiskuntamme julkisiin instituutioihin ja hallintoon on heikompa maaseudulla, matalammin koulutetuilla ja alemman tulotason kotitalouksissa. Sitran kyselytutkimuksen mukaan suomalaiset

Luottamus on näkymätöntä. Kiinnitämme huomiota siihen vasta silloin, kun se katoaa. Luottamuksen puute puolestaan on näkyvää. Se on seinille ripustettuja kieltoja, lukittuja ovia, aitoja ja muureja, epäluuloisia katseita ja näkyvästi aseistettuja vartioita julkisilla paikoilla.

päätäjät ja viranhaltijat eivät luota kansalaisten kykyyn osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Tällainen luottamuspuola vaikuttanee myös kansalaisten uskoon omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa.

Me organisoidumme tavattoman hierarkisesta ja meillä on vahvat vallan rakenteet ja se valta rakentuu pitkälti asiantuntijuuteen ja päätöksentekoon. Se pitäisi saada justeerattua, että valta virallisissa rakenteissa tulisi kansalaisten kanssa samalle tasolle. Että siinä olisi tasapaino ja siinä olisi aidosti yhteinen kenttä. Siihen päästään avoimuuden kautta, sieltä syntyy se luottamus.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Näkyvimmin demokraattinen luottamus punnitaan vaaleissa, mutta päivittäisellä tasolla luottamusta rakennetaan ja uusinnetaan julkisen vallan edustajien ja tavallisten kansalaisten kohtaamisissa. Vanhemmat jättävät lapsensa päiväkotien ja koulujen ammattilaisten huostaan. Sairauksissa ja kriiseissä käännetään sosiaali- ja terveysalan osaajien puoleen. Kaiken aikaa luotetaan myös siihen, että verottaja toimii oikein, verovarot käytetään vastuullisesti, oikeutta saa tarvittaessa ja virkavalta tulee paikalle hädän hetkellä.

Julkiset palvelut voidaan ajatella demokraattisen yhteiskunnan luottamusverkon solmukohdiksi. Ne synnyttävät ja ylläpitävät kansalaisten ja hallinnon välistä luottamusta, mutta ne voivat myös rakentaa yksittäisten kansalaisten ja erilaisten ryhmien luottamusta toisiinsa. Kirjastoissa, uimahalleissa ja nuorisotaloilla asuinalueiden ihmiset saavat tuntuman siihen, keiden kanssa he jakavat lähiympäristönsä. Neuvoloiden perhevalmen-

nukset ja leikkiopistot tutustuttavat samassa elämätilanteessa olevia perheitä toisiinsa.

Kouluissa erilaisista taustoista tulevat oppilaat oppivat toimimaan yhdessä. Samanlainen kokemus voi myös syntyä oppilaiden vanhemmille, jos heitä rohkaitaan toimimaan koulun rinnalla tukevana kasvatusyhteisönä. Ilman tällaisia luotettavaksi koettuja julkisia paikkoja ja instituutioita kansalaisten on vaikea luottamuksellisia suhteita toisiinsa, erityisesti tunteettomiin.

Laajalle leviävää ja arkista yhteiskunnassa ilmenevää elintärkeää ”ohutta luottamusta” voidaan nimittää yleiseksi vastavuoroisuudeksi. Sen vallitessa kansalaiset ovat valmiita auttamaan toisiaan ilman, että he tuntevat toisiaan henkilökohtaisesti ja ilman, että he odottavat avunannostaan välitöntä hyötyä. Naapurin autoa kammetaan yhdessä lumen keskeltä. Leikkiopistoissa katsotaan vähän muidenkin lasten perään. Kirjastoon unohtunut lompakko löytää lopulta omistajansa. Eksyksiin joutunutta muukalaista autetaan löytämään määränpäähensä. Yleisen vastavuoroisuuden vallitessa yhteiskunta toimii joustavammin, tehokkaammin ja luovemmin kuin epäluottamuksen ilmapiirissä.

Julkisen palvelun ammattilaiset voivat myös – aivan tiedostamattaankin – rapauttaa kansalaisten luottamusta ja purkaa omalla tontillaan piileviä luottamusverkon solmukohtia. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien kansalaisten, vähemmistöjen ja erityisryhmien kokemukset vaikeuksista päästä itselle kuuluvien palveluiden piiriin, mielivaltaisilta tuntuvat ja huonosti perustellut päätökset luvista ja tuista, sivuutetuksi tuleminen ja avoimuuden puute saattavat rapauttaa luottamusta yhteiskuntaan ja sen oikeudenmukaisuuteen.

Julkiset palvelut voidaan ajatella demokraattisen yhteiskunnan luottamusverkon solmukohdiksi.

Tieto

”Kiusaus uskoa siihen mikä tuntuu oikealta, käy kimppuumme joka suunnalta. Autoritaarisuus alkaa, kun emme pysty näkemään eroa toden ja houkuttelevan välillä.”

-Timothy Snyder: Tie epävapauteen, 2018.

Mitä enemmän oikeaa tietoa on tarjolla, sitä vähemmän tilaa on valheelle ja niiden valheiden sisällä on myös väärinymmärrykset, tietämättömyys ja sitten ihan puhdas valehtelu.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Kun ihmiset haluavat toimia yhdessä, he tarvitsevat yhteisen käsityksen todellisuudesta. Autoritäärisesti hallituissa yhteisöissä toimitaan valtaa pitävän ihmisryhmän vaalimien maailmaa koskevien uskomusten ohjaamana. Toisinaan nämä uskomukset voivat perustua tietoon, mutta tieto vääristyy vallanpitäjien omien pyrkimysten vaikutuksesta ja jähmettyy kritiikin puutteessa.

Kun tietoa ei jatkuvasti muodosteta, vaalita ja korjata yhdessä, niin valtaapitävien on joko pakotettava tai manipuloitava ihmiset toimimaan heidän omien uskomustensa edellyttämällä tavalla. Usein käy lopulta niin, että vääristyneet uskomukset ja tutkitun tiedon puuttuminen johtavat huonoihin päätöksiin ja koko yhteisön kannalta tuhoisiin seurauksiin.

Demokratiassa yritetään toimia toisin. Ihannetilanteessa pyritään ensin selvittämään tiedon avulla asioiden todellinen luonne, oli sitten kyseessä oppilaiden välille koululuokassa syntyneestä riidasta tai valtiontalouden tasapainottamiseen tarvittavista keinoista. Tämän jälkeen keskustellaan tiedon merkityksestä yhteiselle toiminnalle.

Keskustelun toivotaan tarkentavan tietoa monesta eri näkökulmasta, korjaamaan siihen mahdollisesti liittyneitä vääristymiä ja osoittamaan toistaiseksi tiedon ulottumatto

miin jääneet alueet. Tältä pohjalta pyritään tekemään tiedon ohjaamana parhaaksi katsotut päätökset, ja luotetaan siihen, että yhdessä ymmärretty tieto ohjaa kaikkia yksilöitä riittävän samaan suuntaan ilman tarvetta pakkokeinoille tai manipuloimiselle. Näin voidaan myös turvata mahdollisuus korjata ja jalostaa ihmisten yhteiselämää ohjaavaa tietoa vastaamaan paremmin alati muuttuvaa todellisuutta.

Mitä paremmin me hyödynnetään tietoa, sitä paremmin me pystytään keskustelemaan, sitä paremmin me pystytään tekemään päätöksiä, sitä paremmin kansalaisyhteiskunnan osaset toimii.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Demokratia ei kuitenkaan aina takaa, että ihmisten yhteiselämä yritettäisiin kaikissa tilanteissa perustaa pätevän tiedon varaan. Demokratiaan kuuluu myös vapaus toimia vastoin sitä, mitä esimerkiksi asian tuntijat ja tutkimukset suosittavat. Näin tapahtuukin, kun tiedolla tehdään politiikkaa, ja tietovarannosta poimitaan omia arvoja ja näkemyksiä suosivia tietolähteitä.

Siksi tiedon roolia yhteiskunnassa pitää jatkuvasti kirkastaa, sillä osallisuuden ja luottamuksen tavoin tiedon elämänlanka lävistää kaikki demokraattisten yhteiskuntien eri elämänalueet. Luotettavaksi todettua tietoa tarvitaan yhtä lailla lastenkasvatuksessa, ruuan tuottamisessa, tavaroiden valmistamisessa, kaupunkien rakentamisessa, sairauksien hoitamisessa kuin valtion johtamisessa. Jos kansalaiset eivät saa konkreettista kokemusta tiedon merkityksestä heidän arkisten elämäntilanteidensa hoitamisessa, niin heidän on myös vaikea ymmärtää tiedon roolia yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.

Tässäkin yhteydessä julkiset palvelut muodostavat kansalaisten arkea ja valtiollisia instituutioita yhteen lomittavan kudelman. Silloin kun ihmiset kokevat, että kouluissa, virastoissa, terveyskeskuksissa ja paikallis-

hallinnossa toimitaan parhaan saatavilla olevan tiedon ohjaamana, heidän on helppompaa luottaa tiedon merkitykseen myös laajemmassa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Toisaalta luottamus päätöksentekoon isossakin kuvassa rapautuu, jos omaan elämään vaikuttavat päätökset on tehty puutteellisen tai väärän tiedon pohjalta.

Kaikki kokemukset vaikka epäoikeudenmukaisuudesta tai vaikka työssä jaksamisesta tai oma arvio omasta elintasosta, niin nämä antaa tärkeitä indikaattoreita kertomaan siitä hyvinvoinnin tilasta ja meidän pitää ehdottomasti edelleen kysyä ihmisisten kokemuksia.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Tiedon pitäminen demokraattisen yhteiskunnan ytimessä antaa kansalaisille välineet myös kritisoida heidän havaitsemaansa epäkohtia, kyseenalaistaa vallanpitäjien päätöksiä ja paljastaa väärinkäytöksiä. Tämä pätee niin opettajien valtaan kouluissa, lääkäreiden toimiin sairaaloissa kuin poliitikkojen ajamiin uudistuksiin. Hyvin toimivassa demokratiassa tällainen kritiikki koetaan asiaankuuluvaksi, vaikka sen vastaanottaminen ei aina olekaan helppoa. Vastakkainasettelun sijaan se nähdään keskustelunavauksena.

Tällä hetkellä tiedon hyödyntämiseen demokraattisissa yhteiskunnissa kohdistuu monia uhkia. Osa näistä uhista juontaa juurensa internetin ja sosiaalisen median mukanaan tuomiin muutoksiin ihmisten tavassa etsiä ja käsitellä tietoa. Verkosta kansalaisen on helppo etsiä tietoa, mutta ei ole yhtä helppoa erottaa oikeaa tietoa väärästä. Monien kaupallisten ja poliittisten toimijoiden pyrkimykset manipuloida ihmisiä väärän tiedon tai asioihin kylvetyn epä tietoisuuden avulla rapauttavat luottamusta ja synnyttävät jakolinjoja ihmisten välille.

Toisenlainen tiedon hyödyntämiseen liittyvä uhka puolestaan syntyy siitä, että monet yhteiskuntamme toiminnot ovat jatkuvasti muuttuneet teknisimmiksi ja etääntyneet kansalaisten elämästä. Tämä on heikentänyt kykyämme käsitellä ihmisten ”kokemustietoa” ja yhdistää sitä mielekkäällä tavalla asiantuntijatiotoon.

Keskeiset tietoon kohdistuvat uhat voidaan kiteyttää kolmeen uskomukseen: ”Minä tiedän parhaiten”, ”Auktoriteetin sana on tietoa” ja ”Totuutta ei ole olemassa”. Nämä uskomukset usein myös ruokkivat toisiaan. Monet ihmiset päätyvät kritiikkittömästi nojaamaan luotettavan tiedon sijaan omiin uskomuksiinsa, jonkun itselleen tärkeän auktoriteetin (yksilön, ryhmän tai instituution) oppeihin tai katsovat parhaaksi hylätä kokonaan totuuden tavoittelemisen. Jos tällaiset asennoitumistavat tiedon merkitykseen ihmiselämässä ja yhteiskunnassa pääsevät leviämään laajalle, niin tietoperustaiseen päätöksentekoon nojaava demokratia on suuressa vaarassa.

Julkisissa palveluissa työskentelevät ammattilaiset kohtaavat työssään yhä useammin tällaisia tietoon kohdistuvia uhkia, kun esimerkiksi asiantuntijoiden esittämiä näkemyksiä epäillä, tutkimustietoa väheksytään ja virallisia suosituksia kyseenalaistetaan. Samaan aikaan monissa palveluissa on vaikeuksia hyödyntää mielekkäällä tavalla ihmisten omaa osaamista tai kokemustietoa, eli heidän omakohtaista käsitystään omasta elämäntilanteestaan ja siihen vaikuttavista seikoista.

Uhkien edessä ei kuitenkaan ole syytä lamautua. Julkiset palvelut voivat parhaimmillaan toimia oppaina tiedon hyödyntämiseen yhteiselämässä ja sen erilaisissa tilanteissa. Tietoa harvoin omaksutaan yksioikaisesti. Uuden oppiminen ja vanhojen oletusten kyseenalaistaminen vaatii kohtaamista, kuulluksi tulemistä ja luottamuksen rakentamista. Parhaimmillaan tilanteessa tarvittava tieto muodostuu kokemustiedon ja asiantuntijatiiedon vuoropuhelussa.

Oikeudenmukaisuus

”Oikeudenmukaisuus on yhteiskunnallisten instituutioiden tärkein hyve, niin kuin totuus on puolestaan ajatusjärjestelmien tärkein hyve. (...) Jokaiselle ihmiselle kuuluu oikeudenmukaisuuden takaama loukkaamattomuus, jota ei edes yhteiskuntakokonaisuuden hyvinvoinnin nimissä saa polkea.”

-John Rawls: Oikeudenmukaisuusteoria, 1971.

Oikeudenmukaisuus on yksi demokraattisten yhteisöjen tärkeimpiä päämääriä. Se kytkeytyy olennaisella tavalla tasa-arvoon eli pyrkimykseen kohdella jokaista ihmistä yhdenvertaisesti riippumatta hänen sukupuolestaan, iästään, taustastaan, varallisuudesta tai yhteiskunnallisesta asemastaan. Oikeudenmukaisuus liittyy demokratiassa myös vapauteen. Yhdenvertainen kohtelu yritetään toteuttaa kaikkien vapauksia maksimoiden, eikä pakottamalla jokainen samanlaiseen muottiin. Tällainen tasa-arvo ja vapautta yhdistävä oikeudenmukaisuuden ihanne on vaativa tavoite. Sen tavoittelu on niin demokraattisen valtion kuin elämäntavan jaloimpia ponnistuksia.

Minulle demokratiassa tosi tärkeä juttu on ihmisoikeusnäkökulma. Voisi sanoa vaikka, että jokainen voi olla oma itsensä ja tulee kuulluksi, vaikka kuuluukin vähemmistöön, oli se millä tavalla tahansa kuulumista vähemmistöön. Kuitenkin niin että pystyy turvallisesti olemaan oma itsensä ja elämään oman näköistä elämää.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Oikeudenmukaisuuden voidaan ajatella olevan päämäärän ohella myös keino, jolla edistetään ihmisyyksilöiden ja yhteisöjen kukoistusta. Demokratian historiallinen

kehitys osoittaa, että oikeudenmukaisen kohtelun lisääntyminen – vaikkapa naisten, työläisten, lasten ja vähemmistöjen kohdalla – laajentaa mahdollisuuksia hyödyntää eri yksilöiden kyvykkyyksiä koko yhteiskunnan hyväksi. Tässäkin yhteydessä autoritääriset yhteiskunnat valottavat asiaa käänteisesti osoittamalla, mitä vaikkapa hyvinvoinnille, taloudelle, tieteille ja taiteille seuraa siitä, että tiettyjen ihmisryhmien oikeuksia poljetaan tai joitakin yksilöitä riistetään toisten hyödyksi.

Pitkään demokraattiset yhteiskunnat näyttivät koko ajan kehittyvän oikeudenmukaisemmiksi, ja tällainen kehitys on toki yhä käynnissä monella yhteiskunnan alueella. Samaan aikaan ihmisten kokemukset epäoikeudenmukaisuudesta ja eriarvoisuudesta ovat kasvamassa. Osattomuuden tunnetta aiheuttaa erityisesti kokemus taloudellisesta eriarvoisuudesta. Suurimman osan oikeustajuun ei mahdu se, että rikkaimpien ihmisten omaisuus paisuu äärimmilleen samaan aikaan, kun toisilla on vaikeuksia hankkia riittävää toimeentuloa. Asetelma on erityisen räikeä globaalisti, mutta vaikuttaa myös vauraiden demokratioiden sisällä.

Epäoikeudenmukaisuuden kokemukset eivät rajoitu pelkästään varallisuuteen. Monen ihmisen elämässä ne liittyvät ensisijaisesti mahdollisuuksiin tavoitella hyvää elämää. Tähän kuuluvat mahdollisuudet asua ja elää riittävän hyvissä fyysisissä olosuhteissa, kouluttautua, tehdä itselleen mielekästä työtä, viettää virkistävää vapaa-aikaa, nauttia sivistyksestä, kulttuurista ja luonnosta, perustaa perhe, pysyä terveenä sekä saada apua ja tukea vaikeissa tilanteissa.

Nimenomaan näiden seikkojen edistämiseen demokraattiset hyvinvointivaltiot ovat kehittäneet lukuisat julkiset palvelunsa neuvoloista, päiväkodeista ja kouluista aina kirjastoihin, sairaaloihin ja sosiaalitoimistoihin. Niinpä monet perustavimmat arkiset kokemukset yhteiskunnan oikeudenmukaisuudesta tai epäoikeudenmukaisuudesta saadaan julkisten palveluiden kohtaamisissa. Oikeudenmukaisuus kietoutuu tiiviisti myös muihin demokratian elämänlankoihin: se

vahvistaa osallisuutta, rakentaa luottamusta ja nojaa vankkaan tietoon.

Kokemukset oikeudenmukaisesta kohte-
lusta liittyvät yleisimmin kahteen seikkaan:
Saanko niitä asioita, joihin olen oikeutettu?
Kohdellaanko minua yhdenvertaisesti toisten
kanssa?

Julkisissa palveluissa tapahtuvat kohtaa-
miset voivat vahvistaa kansalaisten koke-
musta oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta
silloin, kun ihmisille kerrotaan selvästi,
mihin he ovat oikeutettuja ja miten palve-
luissa huolehditaan siitä, että tämä oikeus
toteutuu. Yhtä lailla oikeudenmukaisuuden
kokemus voimistuu, kun ihminen huomaa,
että kaikkia muitakin kohdellaan samalla
tavoin. Käänteisesti puolestaan kokemukset
epäoikeudenmukaisuudesta syntyvät tilan-
teissa, joissa oikeudet eivät toteudu tai ne
ovat mielivaltaisella tavalla erilaisia eri
yksilöille.

Kysymykset oikeudenmukaisuudesta
ovat läsnä kaikkialla demokraattisissa yhteis-
kunnissa. Päiväkotien ja koululuokkien arki
on täynnä tilanteita, joissa opettaja joutuu
harjoittamaan oikeudenmukaisuutta lasten ja
nuorten keskuudessa. Samoin oikeudenmu-
kaisuutta testataan silloin, kun menemme
terveyskeskukseen hakemaan hoitoa, pyy-
dämme neuvoa verovirastosta veroasioissa
tai joudumme tekemään rikosilmoituksen
poliisille.

Äärimmäisimmät oikeudenmukaisuus-
teen liittyvät tilanteet ratkotaan usein tuo-
mioistuimissa. Poliittiset päätökset tulisi
myös harkita oikeudenmukaisuuden näkö-
kulmasta. Näissä ja lukuisissa muissa tilan-
teissa punnitaan oikeudenmukaisuuden
toteutuminen tai sen puuttuminen elämäs-
sämme.

Erittäin merkityksellisiä hetkiä oikeu-
denmukaisuuden näkökulmasta ovat ne
tilanteet, joissa ihmiset kokevat kohtaavansa
vääryyttä. Monet kansalaiset ovat kokeneet
vääryyden tapahtuneen juuri niissä yhteis-
kunnan palveluissa ja toiminnoissa, joiden
tärkeimpiä tehtäviä pitäisi olla oikeudenmu-
kaisuuden edistäminen ja vaaliminen.

Kokemus oikeudenmukaisesta yhteiskun-
nasta on kovilla, jos henkilö ei koe tulleen
kuulluksi omassa asiassaan tai esimerkiksi
itselle tai läheiselle tärkeä tuki, lupa tai lääke
evätään puutteellisin perustein.

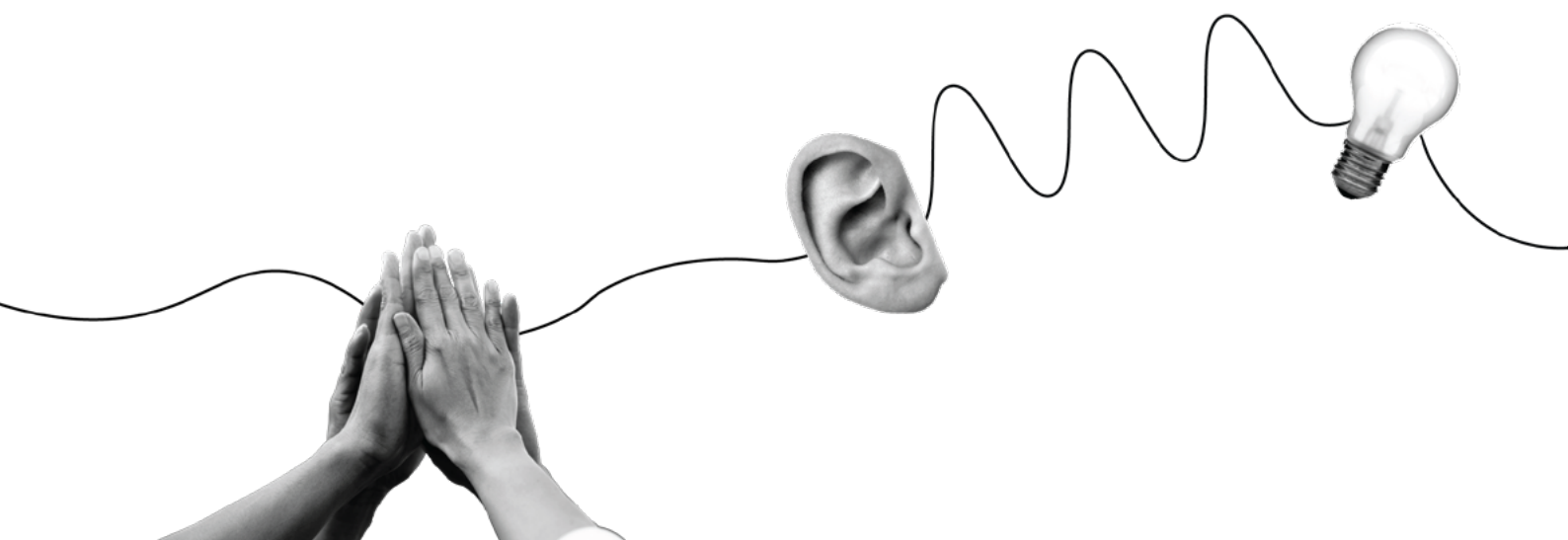
Nämä tilanteet ovat demokraattisten
kohtaamisten koetinkiviä. Ne vaativat
julkisten palveluiden ammattilaisilta sekä
herkkyyttä että rohkeutta. Tarvitaan herk-
kyyttä kuulla ihmisen kokema epäoikeu-
denmukaisuus ja siitä aiheutuneet seurauk-
set. Erityisen vaativaa tämä on silloin, kun
kyseessä ovat oman ammattikunnan väärin-
käytökset, ja kaikkein tukalinta silloin, kun
kyseessä on oman toiminnan aiheuttama
vahinko. Siksi tarvitaan myös rohkeutta
tarttua tilanteeseen, selvittää asian todelli-
nen luonne ja totuuden niin vaatiessa,
kamppailla kansalaisten rinnalla vääryyk-
sien korjaamiseksi.

*Meidän pitäisi useammin pahoitella, kun
epäonnistumme. Miksi emme voisi avoi-
mesti kertoa mokastamme ja siitä mitä
teemme? Sisäisesti ei epäonnistuminen ole
suotavaa. Voisimmeko avata kulttuurista ja
kertoa epäonnistumisista?*

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

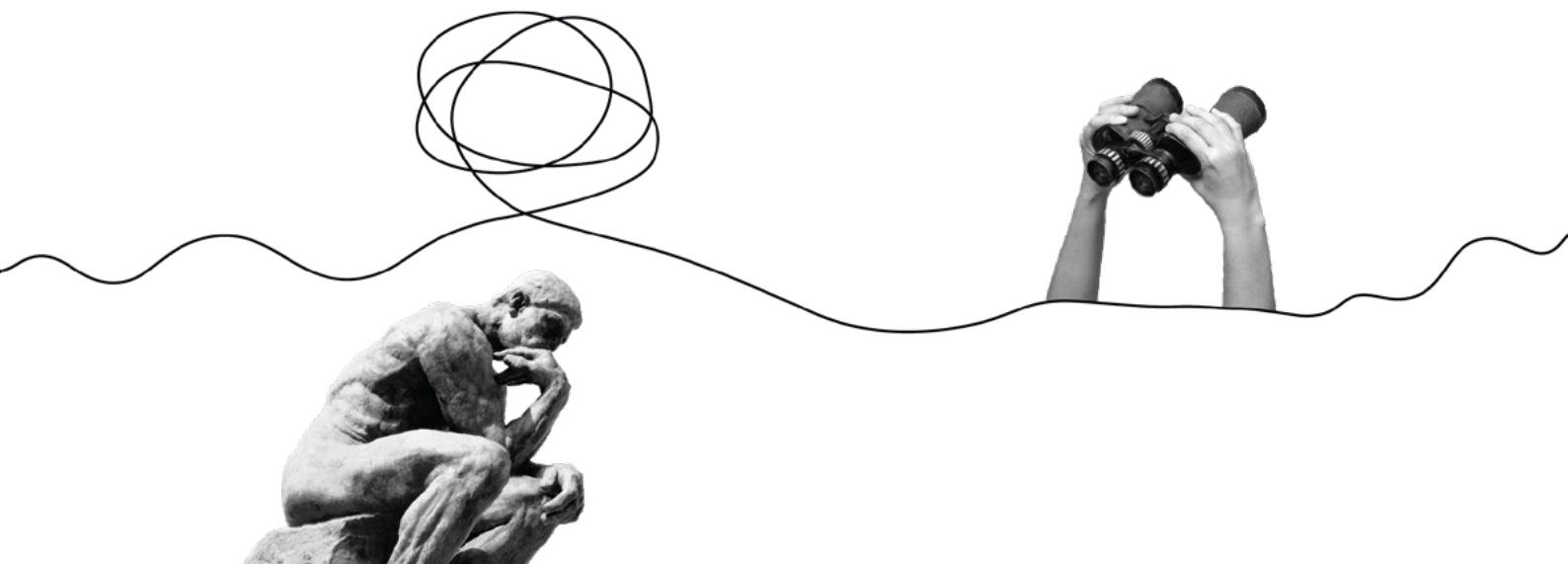
Parhaimmillaan ihmisten kokemien
vääryyksien korjaaminen ja oikeudenmukai-
suuden palauttaminen vahvistaa kaikkien
osapuolten uskoa demokraattisen yhteiskun-
nan toimintaan. Usein merkityksellistä on jo
pelkästään se, että joku asettuu rinnalle ja
puolustaa. Emme voi välttyä tekemästä
virheitä, ja epäoikeudenmukaisuutta tuskin
koskaan voidaan kokonaan kitkeä yhteiskun-
nastamme. Sen sijaan voimme valita ummis-
tammeko silmämme epäoikeudenmukaisuus-
delta vai kurkotammeko kohti joskus kovin
kaukanakin häämöttävää oikeudenmukai-
suutta.

ASKE- LEET

4 Askeleet demokraattisiin kohtaamisiin

Demokraattisessa elämäntavassa kohtaamme toisemme yhdessä, kuunnellen, oppien, haastaen, harkiten ja kuvitellen. Demokraattiset kohtaamiset vahvistavat julkisten palveluiden ammattilaisten roolia demokratiatoimijoina ja kasvattavat sekä ammattilaisten että palveluja käyttävien kansalaisten toimijuutta.

Askeleet kuvaavat tekemisen tapaa tai tyyliä, eivätkä valmiiksi kuormitetuille ammattilaisille lisätyötä teettäviä uusia työvaiheita tai toimenpiteitä.

Olemme edellä kuvanneet kahta demokratian kivijalkaa, vapautta ja tasa-arvoa, sekä luonnehtineet Demokratian puolustusdialogeissa keskeisiksi nousseita neljää elämänlankaa: osallisuutta, luottamusta, tietoa ja oikeudenmukaisuutta. Seuraavaksi kysymme, miten voimme käytännössä lisätä arkisten kohtaamisten demokraattisuutta kanssakäymisessä toistemme kanssa sekä osana julkisia palveluita, joissa ihmisten yhteiskuntakokemus muodostuu.

Vastauksena tähän kysymykseen esitämme *kuusi askelta* demokraattisiin kohtaamisiin. Askeleet perustuvat Demokratian puolustusdialogien osallistujien kokemuksiin erilaisista palvelutilanteista sekä heidän ehdotuksiinsa osallisuuden vahvistamiseen yhteiskunnassa. Samalla ne nojautuvat demokratian vankkoihin kivijalkoihin tasa-arvoon ja vapautteen ja vahvistavat omalta osaltaan osallisuuden, luottamuksen, tiedon ja oikeudenmukaisuuden elämänlan-

koja. Näitä käytännöllisiä toimintatapoja soveltamalla voimme vahvistaa demokratiaa erilaisissa kohtaamisissa.

Askeleet kuvaavat nimenomaan tekemisen tapaa tai tyyliä, eivätkä valmiiksi kuormitetuille ammattilaisille lisätyötä teettäviä uusia työvaiheita tai toimenpiteitä. Kyseessä ovat omiin ammattikäytäntöihin tehdyt ulkoisesti melko pienet muutokset, joilla kuitenkin voi olla suuria vaikutuksia. Demokraattiset kohtaamiset voivat olla ohikiitäviä hetkiä tai syvällisiä pysähtymisiä elämän suurten kysymysten äärelle. Jokaisella niistä voi olla omanlainen vaikutuksensa demokraattisen yhteiskuntamme elinvoimaisuuteen.

Kuvaamamme kuusi askelta voidaan nähdä demokraattisten kohtaamisten erilaisina vaiheina. Kaikki askeleet eivät välttämättä toteudu jokaisessa yksittäisessä tilanteessa tai kohtaamisessa. Myös askeleiden järjestys voi vaihdella. Ne ovat ikään kuin tanssiaskelia, jotka kutsuvat yhdessä luomaan jokaiseen tilanteeseen sopivan koreografian ja roolit. Ne ovat kutsuja tasa-arvoisten kumppaneiden dialogiin.

Viime kädessä demokraattisen yhteiskunnan julkiset palvelut ovat yksien kansalaisten avunantoa toisille. Meidän on hyvä muistaa, että osat voivat myös vaihtua. Jossain toisessa hetkessä julkisissa palveluissa

työskentelevä henkilö voi olla oman elämänsä haasteita ratkova kansalainen, joka tarvitsee eri alojen ammattilaisten tukea elämäntilanteeseensa.

Vahvistamalla julkisten palveluiden ammattilaisten roolia demokratiatoimijoina ja yhteiskuntakokemuksen tuottajina voimekin kasvattaa sekä ammattilaisten että palveluja käyttävien kansalaisten toimijuutta. Ajatus molemminpuolisesta demokratiakan-salaisuudesta kirkastaa julkisen sektorin työn eetosta ja merkityksellisyyttä. Osallisuuden ja luottamuksen vahvistuessa sekä asiakas-kohtaamisissa että työyhteisöjen sisällä myös työn vaikuttavuus paranee.

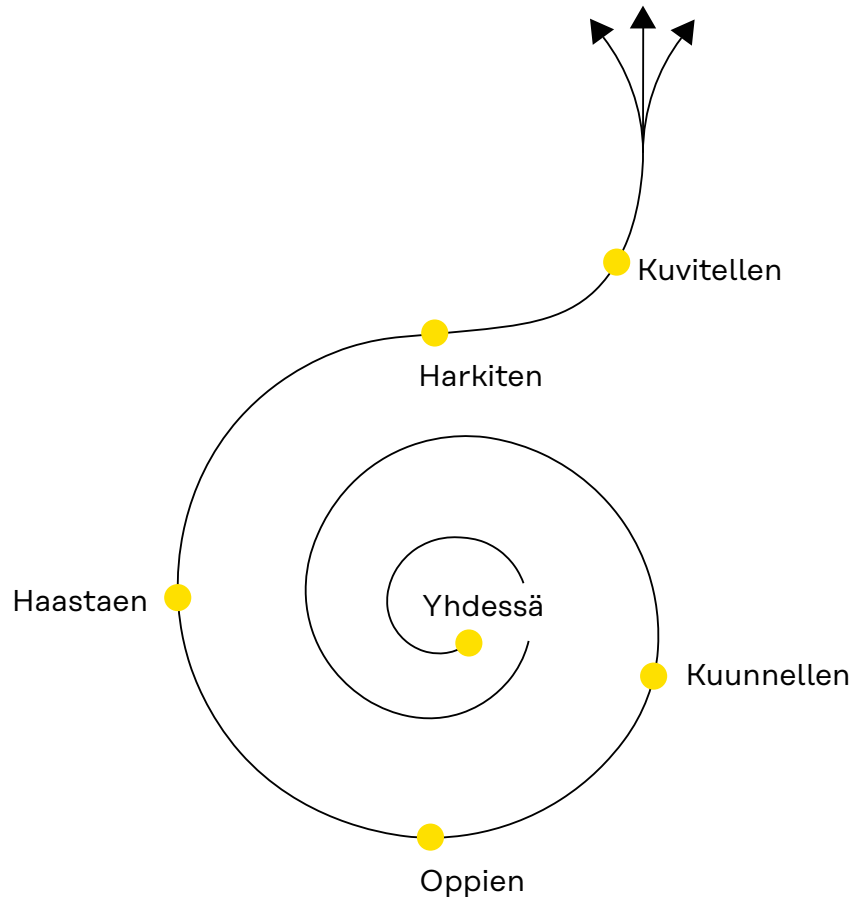
Digitalisoituvassa maailmassa ja palveluissa demokraattiset kohtaamiset voivat saada uusia muotoja, mutta niissäkin voimme kohdata toisemme yhdessä, kuunnellen, oppien, haastaen, harkiten ja kuvitellen.

Yhdessä

Kannustamalla kaikki osallistumaan siihen yhteiseen keskusteluun, niin me pystytään tekemään parempia päätöksiä kuin kukaan meistä yksin.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja.

Demokraattisissa kohtaamisissa vastaan-tulevia tilanteita tai ihmisten elämään ilmaantuneita ongelmia ratkotaan yhdessä. Kyseessä voi olla oppilaan pulma koulutehtävien kanssa, tilanne terveyskeskuksen vastaanotolla, vaikeus täyttää veroilmoitus tai sosiaalitoimiston tukea vaativa elämänkriisi. Yhdessä toimimisen ensi askeleet otetaan usein avaamalla tilanne vaikkapa näin: ”Kerro, mitä sinulla on mielessä, niin katsotaan, mitä me voimme sille yhdessä tehdä?”

Kuvio 2. Askeleet demokraattisiin kohtaamisiin.

Yhdessä tekeminen tarkoittaa tasa-arvoista rinnalle asettumista, joka ei kuitenkaan hävitä ihmisten erilaisia rooleja. Ammattilainen on yhä ammattilainen, jonka tehtävä on koulutuksen, kokemuksen ja asemansa suomien tiedoin, taidoin ja resurssein auttaa ja tukea hänen luokseen tullutta kansalaista. Palveluiden piiriin tullut kansalainen on puolestaan läsnä tilanteessa oman kokemuksensa, elämäntilanteensa ja osaamisensa kautta. Demokraattisissa kohtaamisissa kunnioitetaan hänen vapauttaan kertoa asioistaan haluamallaan tavalla, valita itselleen sopivimmat keinot ratkoa tilannettaan ja edetä itselleen sopivassa rytmissä.

Kokemusasiantuntijuutta, nuoria ja heidän perheitänsä kokemusasiantuntijoina ja näiden arvoa tulisi nostaa. Otettaisiin lähtökohdaksi se, että kokemusasiantuntijuutta kunnioitetaan ja asukkaat ja viranhaltijat ovat keskenään kumppaneita.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Yhdessä tekemisen eetoksen ei tarvitse rajoittaa vain kussakin hetkessä paikalla olevien henkilöiden keskinäiseen suhteeseen ja välittömään kohtaamiseen. Yhdessä voidaan myös miettiä, mitä muita asioita koskee, miten se heihin vaikuttaa ja mitä muita pitäisi kutsua mukaan pohtimaan asiaa. Monet päiväkotien, koulujen, neuvoloitten, terveydenhuollon ja sosiaalitoimiston kohtaamisista voivat olla mahdollisuuksia vahvistaa myös kansalaisten suhteita toisiinsa. Parhaimmillaan haastavassa tilanteessa olevalla ihmisellä on mahdollisuus saada joustavasti erilaisia voimavaroja yhdistelevää tukea sekä ammattilaisilta että omalta lähiverkostoltaan. Tämä tukee ongelmien ratkaisua pitkäjänteisesti ihmisen omassa arjessa ja laajemmin hänen elämässään.

Kuunnellen

Kaikkien äänen kuuleminen tekee päätöksistä harkitumpia ja lisää luottamusta yhteiskunnassa.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Kokemus kuulluksi tulemisesta on olennainen juonne kaikissa demokratian elämänlangoissa. Kuulluksi tuleminen vahvistaa osallisuutta, sillä se luo kokemuksen siitä, että ihminen ja hänen käsityksensä otetaan vakavasti. Se myös rakentaa luottamusta ammattilaisen ja palvelua käyttävän kansalaisen välille. Kuunteleminen auttaa perustamaan yhdessä tehdyt asiat tiedolle. Se myös ilmentää pyrkimystä kohdella jokaista ihmistä tasaveroisesti ja oikeudenmukaisesti.

Demokraattisissa kohtaamisissa pyritään kuuntelemaan ja ymmärtämään miten ihminen itse näkee ja kokee tilanteensa. Kuunteleminen onkin keskeinen osa monien eri alojen ammattilaisten ammattitaitoa. Kuuntelemalla pyritään ymmärtämään, miten juuri tämä henkilö näkee maailman ja paikkansa siinä. Samaan aikaan ammattilaiselle jää tilaa kuunnella itseään. Hän voi rauhassa pohtia, mitä ihmisen esille tuomat asiat hänelle merkitsevät ja miten hänen tiedoistaan ja taidoistaan voi olla apua tilanteessa. Varsinaisen palvelutilanteen ohella kuuntelemaan voi pysähtyä niin päiväkodin ovensuussa, sairaalan käytävällä kuin poliisipartion vierailulla ostoskeskuksessa.

Erityisen merkityksellistä tarkka kuunteleminen on silloin, kun kohtaamme henkilön, jonka kanssa meillä ei ole yhteistä kieltä, jolla jostain syystä on vaikeuksia kommunikoida tai vain erilainen tapa ilmaista itseään kuin valtaväestöllä. Näin saattaa esimerkiksi olla monien maahan muuttaneiden tai vaikkapa vammaisten ihmisten kohdalla. Näissä tilanteissa on erityisen

tärkeää huolehtia siitä, että kuunteleminen johtaa myös ymmärrykseen kyseisen ihmisten erityisestä elämäntilanteesta. Avainlauseita tällä tiellä usein ovat: ”Miten voisin ymmärtää sinua paremmin?” ja ”Kerro lisää, jotta varmasti ymmärrän.”

On äärettömästi erilaisia kielellisiä haasteita, esimerkiksi valtiolta tulevia kyselyitä, minkä kyselyt on tehty virallisella kielellä - niihin on vaikea vastata kun ei ole kielitaitoa.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Oppien

Demokraattiset kohtaamiset ovat yhteisiä oppimistilanteita, joissa oppivat niin palveluiden asiakkaat kuin ammattilaiset. Luonnollisesti monissa tilanteissa hyödynnetään toimiviksi havaittuja käytäntöjä ja ammatillisia rutiineja, mutta jokaisessa tilanteessa piilee myös mahdollisuus oppia uutta elämästä, toisista ihmisistä ja omasta itsestään. Parhaimmillaan oppimisesta voi tulla julkisia palveluja sävyttävä yleistunnelma, jossa ammennetaan siitä tietojen ja taitojen varannosta, joka syntyy toisiinsa luottavien tasa-arvoisten ihmisten kohtaamisissa.

Oppimisen vaaliminen edellyttää sen hyväksymistä, että emme välttämättä saa heti kaikkea olennaista selville. Tämä johtaa pohtimaan, mitä meidän pitäisi ymmärtää paremmin tai laajemmin, jotta voisimme toimia mielekkäästi tai pyrkiä ratkaisemaan käsillä olevan ongelman. Eteenpäin päästään esittämällä tilanteeseen sopivia kysymyksiä.

Usein on hyvä tehdä tilaa niille asioille, joita ei kenties ole vielä sanottu: ”Onko sinulla mielessä vielä jotain muuta?” Saattaa olla tarpeen ottaa mukaan pohdintoihin muita henkilöitä ja tahoja: ”Keitä muita meidän pitäisi kuulla, jotta saisimme tästä paremman käsityksen?” Oppiminen voi tarkoittaa myös uuden tiedon hankkimista: ”Mistä meidän pitäisi ymmärtää enemmän?”

Palveluissa toimivat ammattilaiset oppivat myös jatkuvasti omasta toiminnastaan ja sen vaikutuksista palveluita käyttäviin kansalaisiin. Siksi yhteinen keskustelu voidaan suunnata toisinaan juuri käsillä olevaan kohtaamiseen eli pysähdytään pohtimaan sitä, miten kohtaaminen on tähän mennessä sujunut: ”Millaista on puhua näistä asioista tässä tilanteessa?”, ”Onko sinulle tullut sellainen kokemus, että tulet kuulluksi ja ymmärretyksi?” ja ”Oletko saanut tarvitsemaasi apua?”

On tosi tärkeää huomioida, mutta sitten voi miettiä, miten voidaan sitten auttaa sitä, mitä erilaisia tapoja demokratiaan voidaan luoda, että ihmiset, joilla on erilainen luonne, erilainen tausta, erilainen osaaminen voi löytää oman tavan tehdä.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Haastaen

Demokraattiset kohtaamiset ovat tarpeen vaatiessa myös pohdiskelevan kriittisiä. Demokratioissa ei haluta ruokkia kritiiköntä uskoa auktoriteetteihin eikä tyytyä siihen, että asiat pitää aina hoitaa samalla tavoin kuin aikaisemminkin on tehty. Niinpä palveluidenkin piirissä toivotetaan tervetulleeksi asioihin ja toimintatapoihin liittyvät kriittiset näkökulmat ja ajatellaan niiden palvelevan yhteistä oppimista ja työkäytäntöjen kehittämistä.

Osallisuusdialogi on ylipäänsä tärkeää sekä asiakkaiden osallistuminen toiminnan kehittämiseen.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Haastamiseen voi rohkaista molemmin puolin. Ammattilaiset voivat asiantuntemuksensa näkökulmasta haastaa palveluiden piiriin tulleita kansalaisia hahmottamaan

asioita laajemmin erilaisista näkökulmista: ”Oletko ajatellut, että tilanteen voisi nähdä myös näin?” Yhtä lailla palveluiden käyttäjiä voi kehottaa olemaan kriittisiä ammattilaisia, heidän esittämiä näkemyksiä ja tekemiä tekoja kohtaan: ”Sano minulle mahdollisimman suoraan, jos tuntuu, että esittämäni näkemykset tai tekemäni toimenpiteet ihmetyttävät tai tuntuvat vääriltä.”

Erityisesti vaikeissa ja monimutkaisissa tilanteissa on hyvä edetä hienotunteisen mutta samalla rehellisen pohdinnan ohjaamana: ”Onko kaikki oleellinen tullut esiin? Olemmeko huomioineet eri näkökulmat? Mitä emme vielä ymmärrä?”

Harkiten

Kansalaiset turvautuvat julkisiin palveluihin usein silloin, kun he kokevat tarvitsevansa jonkun ammattilaisen osaamista ja resursseja elämäänsä. Monissa tilanteissa on useita vaihtoehtoisia etenemistapoja ja haluttuihin päämääriin voidaan päästä monilla eri keinoilla. Harva kuitenkaan haluaa ulkoistaa oman elämänsä ratkaisuja toisille ihmisille. Tällöin tarvitaan yhteistä harkintaa.

Palvelusta jossa käyn saa apua (...) Se vaatii sen että sinne pitää itse mennä, ja sieltä saa apua ja tukea ja mietitään yhdessä mitä voisi tehdä.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Ammattilainen kykenee monin tavoin auttamaan kansalaista arvioimaan ja punnitsemaan hänen elämäänsä vaikuttavia vaihtoehtoja: ”Minun kokemukseni ja asiantunteukseni mukaan yleensä tästä valinnasta usein seuraa näitä asioita. Mikä näistä vaihtoehtoista olisi vastaisi parhaiten sinun tarpeitasi ja arvojasi? Mitä vaikutuksia ajattelet tällä olevan sinun elämääsi? Miten uskot sen vaikuttavan läheisiisi?”

Yhdessä harkitseminen ei ole pelkästään yksittäisiin tilanteeseen liittyvien vaihtoehto-

jen läpikäymistä ja niiden vaikutusten laskelmointia. Se on myös tapa vahvistaa ihmisten toimijuutta eli heidän otettaan omasta elämästään. Kyseessä on demokratian elinvoimaisuudelle ratkaisevan tärkeä tekijä, sillä demokraattisissa yhteiskunnissa luotetaan kansalaisten kykyyn päättää omasta elämästään. Tämä ei kuitenkaan ole sisäsyntyinen ominaisuus vaan tarvitsemme siinä harjaannusta ja tukea läpi elämämme. Demokraattiset kohtaamiset palveluissa vahvistavat tätä kykyä.

Kuvitellen

Kuvitellaan täydellinen hyvinvointialue, jossa nuorten osallisuus ja demokratia toimisi täydellisesti. Kaikki voi laittaa silmät kiinni ja kuvitella, miltä se näyttää. Kuvitellaan, että kaikki olisi mennyt nappiin ja vuonna 2030 hyvinvointialue toimisi ihanteellisesti. Millainen hyvinvointialue voisi olla? Miltä se näyttää? Millaisia palveluja olisi? Miten nuoret voisi olla vaikuttamassa palveluihin ja koko alueeseen?

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Demokraattisissa kohtaamisissa ollaan läsnä tässä ja nyt, mutta niiden vaikutukset ulottuvat yli kunkin tilanteen. Kohtaamiset saavat syvempää merkitystä sitä kautta, että pidämme mielessä niiden pienet ja suuret vaikutukset ihmisten elämään eri aikajän-teillä. Näiden vaikutusten hahmottaminen vaatii kuvittelua.

Neuvolan terveydenhoitaja, koulunkäyntiavustaja, sosiaalityöntekijä, poliisi tai työvoimaneuvoja voivat hahmottaa työssään, millaisia vaikutuksia lukuisten muiden ihmisten elämään yksittäisenkin ihmisen yhdellä kohtaamisella voi olla. Merkityksellinen kohtaaminen palveluissa säteilee vaikutuksiaan tukea ja apua saaneen ihmisen kotiin, työpaikalle, harrastuksiin ja jopa satunnaisiin hetkiin muutoin tuntematto-

Merkityksellinen kohtaaminen palveluissa säteilee vaikutuksiaan tukea ja apua saaneen ihmisen kotiin, työpaikalle, harrastuksiin ja jopa satunnaisiin hetkiin muutoin tuntemattomien kanssaihmisten kanssa.

mien kanssaihmisten kanssa. Samalla demokratian elämänlangat kulkeutuvat ihmisten välityksellä paikasta toiseen, tilanteesta seuraavaan. Parhaimmillaan syntyy uusia demokraattisia kohtaamisia.

Jokaisella kohtaamisella olemme myös rakentamassa yhteiskuntamme tulevaisuutta. Niinpä voimme kysyä itseltämme: ”Millaista

maailmaa haluan olla synnyttämässä omilla sanoillani ja teoillani?” ja ”Millaisen panoksen tässä kohtaamisessa voin antaa yhteiseen tulevaisuuteemme?” Demokratian ydinarvojen tasa-arvon ja vapauden toteutuminen tulevaisuudessa voi olla mahdollista meille ja jälkeläisillemme vain, jos teemme valintoja niiden eteen nyt.

HORI- SONTTIT

5 Demokratian horisontit

Harjaantuminen demokraattisiin kohtaamisiin valmistaa meitä myös tulevia yhteiskunnallisia ja ekologisia haasteita varten. On ennakoitava, miten turvaamme demokraattiset arvomme kriisien aikana ja niiden yli. On myös kysyttävä, voiko demokratia lopulta koskea vain ihmisiä vai tulisiko se ulottua kaikkiin eläviin olentoihin.

Periaatteessa kaikki kehitys syntyy konflikteista, mutta demokratia on järjestelmä, joka antaa mahdollisuuden tälle villin monimutkaiselle nyky-yhteiskunnan rakenteelle luoda joitain voimia, jotka antavat konfliktien muuttua rakentaviksi, eikä tuhoaviksi alkulähteiksi.

-Demokratian puolustusdialogien osallistuja

Lopuksi on hyvä kääntää hetkeksi katse myös kohti demokratian tulevia haasteita, joista monet ovat jo ovelamme. Osa näistä haasteista tulee vaatimaan meiltä aivan uudenlaista taidokkuutta, viisautta ja ponnistuksia, joissa korostuu kyvykkyys demokraattisiin kohtaamisiin. Tällaisten uusien voimavarojen on viime kädessä löydyttävä tavallisten kansalaisten parista, eikä niitä voida ulkoistaa vain asiantuntijoille. Haluamme uskoa, että harjaantuminen demokraattisiin kohtaamisiin valmistaa meitä kohtaamaan demokratian tulevatkin vastoinkäymiset ja haasteet, sekä hyödyntämään niissä piilevät mahdollisuudet.

Viime vuosikymmenten kehitys on osoittanut, että maailma ei kokonaisuudessaan ole demokratisoitumassa, kuten jokin aika sitten vielä kuviteltiin. Autoritääriset hallinnot ovat voimistaneet otettaan ja monien aiemmin hyvin demokraattisesti toimineiden yhteiskuntien sisällä kytee uhkaavia polarisaatiota, pessimismia ja populismia ruokkivia kehityskulkuja. Jos autoritäärisyyttä ja hierarkkisuuutta ajavat voimat saavat yliotteen globaaleista kehityskuluista, niin kaikkien demokratioiden tulevaisuusnäkyvät vaarantuvat.

Suomalaisia julkisia palveluja, erityisesti koulutusta, terveydenhuoltoa ja valtionhal-

lintoa, arvostetaan laajasti maailmalla. Monet näiden alojen ammattilaisista kohtavat kollegojaan toisista maista. Nähdäksemme myös nämä tilanteet voivat olla demokraattisia kohtaamisia, joissa suomalaiset voivat pitää esillä ammatillisiin rooleihin ja tehtäviinsä liittyvä demokratiaulottuvuuksia. Yhtä lailla, todellisen demokratian hengessä, opimme koko ajan myös muilta. Joskus demokratiaa parhaiten kirkastavat kokemukset tulevat nimenomaan niiltä ihmisiltä, joille demokratia, vapaus tai tasa-arvo eivät ole itsestäänselvyksiä omissa elinympäristöissään.

Koronapandemia havahdutti meidät siihen, miten arvaamattomasti puhkeavat globaalit kriisit voivat järjestyttää yhteiskuntaamme. Äkilliset kriisit haastavat myös demokraattisia instituutiota ja käytäntöjä. Pandemian aikana Suomessakin turvauduttiin valmiuslakiin, jonka avulla voitiin väliaikaisesti rajoittaa kansalaisten perusoikeuksia. Tältä osin kyseessä oli myös demokratian kriisitilanne.

Maailmantilan muuttuessa epävakuumaksi emme voi tuodittautua siihen, että vastaavanlaisia tai jopa pahempia kriisejä ei tulisi jatkossa. Meidän on siis syytä olla valppaita ja valmistautua siihen, että tulevaisuuden kriisit voivat synnyttää arvaamattomia uhkia demokraattisille arvoillemme. Koronapandemian jälkimainingeissa lähes tulkoon kaikki julkiset palvelut voisivat arvioida, miten kriisit ja poikkeustilat vaikuttavat palveluiden demokraattisuuteen. Samalla on syytä ennakoita, miten jatkossa turvataan demokraattiset toimintatavat kriisien aikana ja niiden yli.

Kenties merkittävimmit käsillä olevista kriiseistä ovat ekologiset kriisit, kuten ilmas-

*Samalla on syytä ennakoida, miten
jatkossa turvataan demokraattiset
toimintatavat kriisien aikana ja
niiden yli.*

tonmuutos, luontokato ja elinympäristöjen saastuminen. Ne pakottavat meidät ajattelemaan uudella tavalla asemaamme planeetalla, jonka jaamme toisten elollisten olentojen kanssa. Siten meidän on pohdittava, mitä demokratia tarkoittaa ihmisen suhteessa muuhun elolliseen luontoon. Nämä kysymykset ovat tulossa yhä polttavimmiksi myös julkisten palveluiden piirissä aina päiväkodeista valtionhallintoon.

Alamme ymmärtää yhä selvemmin sen, että lähestulkoon kaikki toimintamme vaikuttaa meitä ympäröivään luontoon ja luonnonympäristöt meihin.

Meidän onkin kysyttävä, voiko demokratia enää tulevaisuudessa koskea vain ihmisiä? Vai tulisiko meidän laajentaa käsitystämme demokratiasta koskemaan myös muita elollisia olentoja, joista elinehtomme ovat monin tavoin riippuvaisia? Mitä demokratian kivijalat, vapaus ja tasa-arvo, tällöin tarkoittaisivat? Tulevaisuudessa demokraattiset kohtaamiset voivatkin viitoittaa meille aivan uudenlaisia tapoja ekologisesti kestävään ja monilajiseen yhteiseloön yhteisessä maailmassamme.

Kirjoittajista

TT, FM **Kai Alhanen** (Aretai Oy/DialogiAkademian) ja KTT **Elina Henttonen** (Valtaamo Oy) ovat tutkijoita ja dialogin ammattilaisia, joilla on monipuolinen kokemus demokratiatutkimuksesta, laadullisesta analyysistä sekä dialogien fasilitoinnista, dialogiosaamisen kouluttamisesta ja dialogimenetelmien kehittämisestä Suomessa ja kansainvälisesti. Lisäksi kirjoittajat ovat toimineet pitkään ja laaja-alaisesti julkisten palveluiden kehittämisen parissa.

Kai Alhanen on kahdenkymmenen vuoden ajan kouluttanut ja työnohjannut kasvatus-, sosi-aali- ja hoitoalan ammattilaisia sekä työskennellyt tiiviisti yhdessä kokemusasiantuntijoiden kanssa palveluiden kehittämiseksi.

Elina Henttonen tunnetaan työelämän arvoperustan ja työkäytäntöjen kriittisenä uudistajana, joka kouluttaa ja valmentaa ammattilaisia ja työyhteisöjä vahvistamaan omaa toimijuuttaan työnsä arjessa.

SITRA

SITRAN SELVITYKSIÄ 223

-sarjassa julkaistaan Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

ISBN 978-952-347-320-1 (nid.)

ISBN 978-952-347-337-9 (PDF) www.sitra.fi

www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11–13

PL 160

00181 Helsinki

Puh. 0294 618 991

 @SitraFund